

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Факультет педагогіки психології
Кафедра педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Кваліфікаційна робота
ХУДОЖНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАЗОК НАТАЛІ ЗАБІЛИ (КОЛО
ЧИТАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ)

Здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «магістр»
факультету педагогіки і психології
КОТ Софія Вікторівна

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри
філологічних дисциплін початкової освіти
Куца Лариса Петрівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
Директор
ЗДО (ясла-садок) «Сонечко»
Калинівської селищної ради
ЧАЙКА Надія Олександрівна

Тернопіль-2025

Художньо-виховний потенціал казок Наталі Забіли
(коло читання дітей дошкільного віку)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. НАТАЛЯ ЗАБІЛА – НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ МАЙСТЕР УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ	8
1.1. Літературна казка Наталі Забіли та українська народна казка: спільне і відмінне	8
1.2. Актуальні проблеми казок Наталі Забіли та їх виховний потенціал	15
1.3. Новаторство художніх образів у творах класика дитячої літератури	21
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ХУДОЖНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАЗОК НАТАЛІ ЗАБІЛИ ТА ЇХ МІСЦЕ У КОЛІ ЧИТАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	27
2.1. Педагогічні умови використання художньо-виховного потенціалу казок Наталі Забіли у роботі з дітьми дошкільного віку	27
2.2. Методи та прийоми використання казок Наталі Забіли у роботі з дошкільниками	32
2.3. Організація, зміст та результати експериментального дослідження	41
Висновки до розділу 2.....	52
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні увага педагогів, психологів, батьків акцентована на проблемі виховання дітей дошкільного віку, становленні особистостей зі сформованими інтелектуальною, емоційною, вольовою сферами. Це обумовлено тим, що саме дошкільний вік є надзвичайно важливим періодом у розвитку дитини, адже саме впродовж цього періоду відбувається інтенсивне розкриття та становлення її індивідуальних особливостей, соціалізація, вироблення власної системи цінностей, поведінки, соціального досвіду взаємодії з оточенням, що у своїй сукупності позначається на всьому подальшому житті.

Саме тому в межах ЗДО одним із основоположних завдань кожного вихователя є формування й розвиток у дошкільників зацікавленості в пізнанні як навколишнього середовища, так і свого внутрішнього світу для закладання основ формування їхньої особистості. Саме казка є важливим інструментом у цьому процесі. Адже вона є не просто розвагою, а «джерелом» народної мудрості, що передає цінності та досвід поколінь, має значний художньо-виховний вплив на дитину. Через казки діти засвоюють важливі знання та навички, розуміють, як влаштований світ, вчаться розрізняти добро і зло. Це допомагає їм м'яко та природно вливатися в культуру свого народу, опановувати норми й правила поведінки, формувати систему цінностей та ін., що робить казку незамінним інструментом у навчально-виховному процесі ЗДО.

Загалом, як показує аналіз психолого-педагогічної літератури, методологію, теорію та практику виховання дітей дошкільного віку за допомогою казки досліджувало багато науковців, а саме: Г. Ватаманюк, Н. Гавриш, О. Горбонос, Т. Качак, В. Кизилова, О. Монке, К. Стефанчук та ін. Зокрема, Н. Гавриш, досліджуючи особливості впливу казки на дошкільнят, зауважувала, що такі твори найбільше впливають на емоційно-чуттєву сферу дитини, її підсвідомість, і саме тому є ефективним інструментом виховання індивіда як цілісної, гармонійно розвиненої особистості [12]. На думку Т. Качак, казка впливає на розвиток дитини, її соціально-пізнавальні здібності, містить взірці

для наслідування в контексті соціальної сфери, приклади і моделі відповідних позитивних людських рис, що реалізуються завдяки вчинкам головних героїв і персонажів [32, с. 153].

У цьому контексті доцільно згадати про важливу роль літературної казки, адже вона, порівняно з народною, часто є більш ефективним інструментом для виховання та розвитку дитини. По-перше, літературні казки, особливо ті, що написані для дітей, адаптовані до їх вікових особливостей. Вони використовують простішу мову, зрозуміліші образи та ситуації, що резонують з досвідом дитини. На відміну від народних казок, які часто містять архаїзми, жорстокі або складні для сприйняття елементи, літературні твори створюються з урахуванням дитячої психології. Вони актуалізують сюжети, роблять їх сучаснішими та ближчими до реалій сучасного дошкільника. По-друге, народна казка, хоча й містить важливі уроки, не завжди має чітко спрямований виховний посил для сучасної дитини. Її мораль може бути застарілою. Літературна ж казка створюється з конкретною виховною метою: навчити поваги до чужого, показати важливість чесності, сміливості, взаємодопомоги. Завдяки цьому вихователям і батькам легше обговорювати з дітьми конкретні моральні дилеми, які підіймає твір, і переносити їх у повсякденне життя.

Зауважимо, що значний внесок у розвиток української дитячої літератури, а саме казок, зробила Наталя Забіла. Її літературні казки мають не лише художню, а й глибоку виховну цінність, адже допомагають формувати у дітей дошкільного віку важливі моральні якості, розширюють їхній світогляд, сприяють естетичному, моральному вихованню, закладають стійку систему цінностей. Казки Н. Забіли в доступній формі ознайомлюють дітей із поняттями добра і зла, справедливості, чесності, дружби, поваги, що є основою для формування їхньої особистості в подальшому. Водночас яскраві образи, взяті з народних мотивів і вже знайомі дітям, набувають нових відтінків, є глибшими, цікавішими, складнішими, осучасненими, завдяки чому не втрачають своєї актуальності і відповідають сучасним методологічним підходам у дошкільній освіті, що робить їх цінним матеріалом для педагогів.

Зважаючи на наведене вище, а також те, що окреслена проблема досі не набула свого розв'язання, не має належної опрацьованої практичної складової, було обрано таку тему нашого дослідження: **«Художньо-виховний потенціал казок Наталі Забіли (коло читання дітей дошкільного віку)»**.

Об'єкт дослідження – процес виховання дітей дошкільного віку з використанням казок.

Предмет дослідження – методика художньо-виховного впливу на дітей дошкільного віку літературних казок Н. Забіли.

Мета дослідження – теоретично охарактеризувати та практично визначити особливості художньо-виховного потенціалу казок Н. Забіли, які входять до кола читання дітей дошкільного віку.

Завдання:

- 1) охарактеризувати літературні казки Н. Забіли, їхню проблематику та виховний потенціал;
- 2) проаналізувати новаторство художніх образів у літературних казках Н. Забіли;
- 3) визначити педагогічні умови використання художньо-виховного потенціалу казок Н. Забіли у роботі з дітьми дошкільного віку;
- 4) класифікувати методи та прийоми використання казок Н. Забіли з художньо-виховною метою;
- 5) описати організацію, зміст та результати експериментального дослідження.

Методи дослідження. Для проведення дослідження застосовувався комплекс методів, які охоплюють теоретичні та практичні аспекти вивчення питання використання казок Н. Забіли з художньо-виховною метою, а саме:

– теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення, які використовувалися для вивчення праць літературознавців, педагогів та психологів, присвячених творчості Н. Забіли, дитячій літературі загалом та її впливу на розвиток дитини дошкільного віку; систематизація та класифікації, які використовувалися для

структурування матеріалів дослідження, визначення жанрових особливостей, опису методів та принципів роботи з казками;

– емпіричні методи: педагогічний експеримент, який включав методики «Закінчи історію», «Сюжетні картинки», бесіду за казкою Н. Забіли «Лисиця і рак».

Експериментальна база. Дослідження здійснювалося на базі ЗДО (ясла-садок) «Сонечко» Калинівської селищної ради. До нього було залучено 20 дітей старшого дошкільного віку, яких ми розподілили на експериментальну (10 вихованців) та контрольну (10 вихованців) групи.

Теоретичне значення результатів роботи полягає в тому, що висновки та узагальнення, зроблені нами під час її написання, дозволяють узагальнити та систематизувати педагогічні умови, методи та прийоми використання літературних казок у роботі з дошкільниками, які, у свою чергу, були покладені в основу моделі використання дитячих художніх творів із художньо-виховної метою. Зауважимо, що описані прийоми та методи можуть бути застосовані не тільки до творів Н. Забіли, а й до інших авторів та фольклорних творів.

Практичне значення результатів роботи полягає в можливості її застосування в освітній практиці вихователями ЗДО. Результати можуть бути використані для створення конспектів занять з дітьми дошкільного віку, вони допоможуть ефективно використовувати казки Н. Забіли у навчально-виховному процесі. На основі проведеного аналізу казок можна розробити дидактичні ігри, ілюстрації, театральні постановки та інші матеріали, що сприятимуть кращому засвоєнню дітьми морально-етичних норм, закладених у дитячих творах. Застосування проаналізованих методів та приймів роботи з казкою дозволить педагогам цілеспрямовано формувати у дітей важливі моральні якості (доброту, взаємодопомогу, повагу), а також розвивати їхню мову, уяву та творчі здібності.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, які містять підрозділи, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки. Основний зміст викладено на 55 сторінках.

РОЗДІЛ І. НАТАЛЯ ЗАБІЛА – НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ МАЙСТЕР УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ

1.1. Літературна казка Наталі Забіли та українська народна казка: спільне і відмінне

Казка є одним із найулюбленіших і найважливіших форм дитячої художньої літератури, адже вона ще з раннього віку відкриває дитині світ добра і зла, показує, в чому різниця між позитивними й негативними рисами, пробуджує уяву й емоційність, вчить співпереживати. Тобто загалом її художньо-виховний потенціал особливо цінний впродовж дошкільного віку, коли активно формується уява, закладаються моральні орієнтири, розвивається мовлення дитини. У цьому контексті літературні казки Наталі Забіли заслуговують на особливу увагу, адже вони не лише продовжують традиції української народної казки, а й збагачують їх сучасними мотивами, близькими дошкільнятам. Її твори поєднують яскраві образи, доступну мову, емоційну чутливість і чітке моральне спрямування, що робить їх важливим інструментом виховання та естетичного розвитку дітей. Водночас у творах Н. Забіли відчувається індивідуальний стиль, увага до дитячого світу, м'який гумор і теплота, що робить їх особливо близькими й зрозумілими для дошкільнят. Читання таких казок у дошкільному віці не лише розвиває уяву й мовлення дитини, а й сприяє формуванню моральних якостей, національної свідомості та любові до рідного слова.

Розглянемо детальніше спільні та відмінні риси літературної казки Н. Забіли та української народної казки. Спершу визначимо ключові поняття дослідження.

За визначенням О. Стрельбіцької, народна казка є багатогранним жанром народної творчості, в якому поєднується реальне й фантастичне і за допомогою якого старші покоління передавали своїм нащадкам власний світогляд, морально-етичні й естетичні принципи, ідеологію нездоланності добра й правди. Вона є зразком зв'язної розповіді і літературної мови, джерелом образів і сюжетів. За

допомогою казки дитину можна навчати, ознайомлювати з навколишнім світом, формувати її допитливість. Казка активізує пізнавальні потреби дитини на всіх етапах життя і в різних видах діяльності: у грі, навчанні, праці [59, с. 170-171].

Народна казка, згідно з дослідженнями А. Воловик, виникла як результат змін у стародавніх віруваннях і міфах. Колись люди вірили, що міфи – це справжні історії про богів, духів і надприродні сили. Але з часом ця віра слабшала: люди почали сприймати такі історії більше як вигадку, ніж як реальність. Через це змінювався і зміст оповідей: замість міфічних істот у центрі з'являються звичайні люди, а події відбуваються не у священному чи міфологічному часі, а у невизначеному «казковому» – наприклад, «жили-були», «з давніх-давен». Таким чином, казка є своєрідною новою формою міфу, але вже з іншим ставленням до подій: не як до істини, а як до вигадки з повчальним або розважальним змістом [11, с. 93].

Народні казки традиційно поділяються на три основні групи (класи):

1. Казки про тварин – це одні з найдавніших казок, у яких головними героями є звірі, птахи, комахи. Вони діють як люди, розмовляють, виявляють риси характеру: хитрість, доброту, жорстокість, наївність тощо. Через їхні вчинки народ передає моральні уроки.

2. Чарівні (або фантастичні) казки – найяскравіший і найбільш поетичний тип казок. У них присутні чарівні предмети, фантастичні істоти (змії, чаклуни, велетні), випробування, добро і зло. Герой часто проходить складний шлях, зазнає пригод, і зрештою перемагає зло.

3. Соціально-побутові казки – ці казки змальовують стосунки між людьми: бідними й багатими, панами й селянами, роботящими й ледарями. Тут мало чарівного, зате багато гумору, народної мудрості, сатири [65].

Серед характерних особливостей народної казки дослідниця О. Шапошник виокремлює відсутність точно зазначених місця дії казки, часу, коли і як довго відбуваються події. Окрім цього, для народних казок притаманною є чітка композиція: вони обов'язково мають зачин («Були собі дід та баба...», «Жили на світі чоловік і жінка...»), основну частину (описується розвиток подій, життєві

перипетії героїв, труднощі і шляхи їх подолання) і кінцівку («І я там був, мед-пиво пив...», «От вам казочка, а мені бубликів в'язочка» та ін.), при чому деякі твори на початку можуть мати приказку, основна мета якої – підготувати дитини до прослуховування казки. Також для народних казок характерною є ретардація – уповільнення часу, яке відбувається внаслідок багаторазових повторів якихось подій, вчинків. Мовлення у народних казках зазвичай близьке до розмовного, має багато діалогів, звернень, вигуків і створює враження живої оповіді [65].

Отже, можемо узагальнити, що народна казка – це усний оповідний твір, створений і переданий у народному середовищі з покоління в покоління. Вона не має конкретного автора, адже є результатом колективної творчості. Народна казка відображає світогляд, моральні уявлення, життєвий досвід і фантазії народу. У ній часто присутні чарівні події, фантастичні істоти, алегоричні образи, а також повторювані мотиви й структура (зав'язка – пригоди – розв'язка), що полегшують запам'ятовування. Казки поділяються на кілька типів: чарівні, побутові, про тварин. Основною функцією народної казки є не лише розважальна, а й виховна – вона навчає, застерігає, формує цінності, розповідає про правила поведінки тощо.

Натомість згідно з визначенням, наведеним у літературознавчій енциклопедії, літературна казка є художнім твором письменника, який, «модифікуючи жанрово-стильові особливості фольклорної казки, формує новий за якістю авторський текст із різними інтертекстуальними елементами (цитатами, ремінісценціями, алюзіями тощо)» [41, с. 568].

На думку дослідниці О. Горбонос, літературна казка з часом постійно змінювалася і розвивалася. Спочатку письменники просто переказували народні казки у художній формі. Потім вони почали писати нові казки, спираючись на народні мотиви, але з власними деталями. А згодом з'явилися повністю авторські казки – такі, в яких взагалі не використовуються народні сюжети чи образи, вони створюють абсолютно новий казковий світ, вигаданий самою уявою письменника. О. Горбонос наголошує, що літературна казка постійно змінюється залежно від того, яка епоха, які панують мистецькі стилі, і, головне, який стиль

має конкретний автор [20, с. 56]. Інакше кажучи, жанр літературної казки «живе», оновлюється, набуває нових форм, не копіюючи старе, а створює щось нове відповідно до свого часу.

Водночас літературна та народна казка мають багато схожих характеристик. Зокрема, О. Зубенко зауважує на тому, що обидва жанри мають фольклорні елементи та опис незвичайних подій пригодницького характеру, в які потрапляють вигадані позитивні та негативні персонажі. При цьому позитивні герої зазвичай перемагають негативних, тому як для народної казки, так і для літературної притаманним є щасливий кінець. На композиційному рівні казкам обох жанрів притаманні сталі особливості: своєрідні зачини, кінцівки, повторення епізодів [26, с. 80].

Обидва типи казок містять фантастичні елементи: чарівні предмети, незвичайних істот, чудесні перетворення, – які створюють відповідну «казкову» атмосферу. Також вони мають повчальний характер: через сюжет та образи описуються моральні цінності – добро, справедливість, працьовитість, чесність, щедрість; негативно акцентується на брехливості, лінощах, заздрості та ін. Обидва жанри використовують типові образи героїв (хоробрий юнак, хитра лисиця, злий чаклун тощо). Крім того, і в народній, і в літературній казці важливу роль відіграє діалог, повтори, мовленнєві формули на кшталт «Іди туди – не знаю куди...» або «Жили-були...», які полегшують сприйняття тексту дітьми [65].

Літературна казка має низку характерних рис, які вирізняють її від народної. По-перше, вона будується на основі фольклору, проте на відміну від народної казки існує лише у фіксованій письмовій формі. Це завершений текст, який не змінюється з часом і не є результатом усної імпровізації.

По-друге, літературна казка завжди має конкретного автора, який у тексті твору втілює особисту позицію щодо певного питання, власне її бачення, світогляд, висвітлює злободенні проблеми свого часу та ін. Якщо народна казка передає колективний досвід і уявлення цілого народу, то літературна – індивідуальне осмислення дійсності конкретним автором.

Окрім цього, для авторської казки характерні елементи художньої виразності: ліричні відступи, докладні описи зовнішності персонажів, їхнього внутрішнього світу, емоцій, думок. Також навіть якщо в літературній казці є певні чарівні мотиви, то загалом вона більше наближена до зображення реального життя – автор звертається до проблем, близьких своєму часу, розкриває суспільні прагнення, моральні й духовні ідеали суспільства.

Ще одна відмінність полягає в образах героїв: на відміну від народних казок, де герой зазвичай узагальнений і втілює певний ідеал поведінки, у літературній казці персонажі більш різноманітні, мають індивідуальні риси, зовнішні й внутрішні відмінності. І, нарешті, події в авторських казках підпорядковуються логіці розвитку, дії героїв пояснюються мотивами, вчинки мають причини – усе підпорядковано цілісному художньому задуму [26, с. 82].

Таким чином, літературна казка – це художній твір, створений конкретним автором на основі традицій народної казки, але з оригінальним сюжетом, персонажами та авторським стилем. На відміну від народної казки, яка виникла в усній народній творчості, літературна казка має відомого автора, фіксовану форму й часто відображає індивідуальне бачення світу, власні емоції й переживання митця. Вона може бути як прозовою, так і віршованою, зберігаючи водночас казкову атмосферу, фантастичні елементи та виховний зміст.

Розглянемо детальніше спільні та відмінні риси літературної та народної казок у контексті творчості Н. Забіли. Як свідчить аналіз її творчого доробку, серед казок письменниці виокремлюють як ті, які створені на основі народних сюжетів, так і оригінальні авторські твори (віршовані та прозові). Зокрема, як зауважує О. Плетньова, поверховий аналіз казок Н. Забіли може скласти враження, що її твори – це лише віршований переказ народних казок. Проте це помилкове враження, адже її казки – це самостійні літературні твори, які мають власну художню цінність. І хоча вони дійсно багато в чому спираються на мотиви, образи й тематику українського фольклору: у них є звірі, фантастичні елементи, добро і зло, моралізаторський підтекст; проте письменниця створює оригінальні сюжети, власні характери персонажів, стилістично обробляє мову й

часто надає творам особистого, емоційного тону, близького до дитячого світосприйняття [52, с. 58]. До того ж її казки здебільшого написані у формі віршів, що робить їх музичними, легко запам'ятовуваними та доступними для сприйняття дітьми дошкільного віку. Це не просто перекази, а поетично-художнє осмислення тем, які були близькі народній казці, але водночас глибоко авторські за змістом і формою.

Наприклад, яскравим образом, який бере своє коріння в народній казці, є Плескачик – аналог Колобка. Спільним для обох творів є головний сюжетний мотив – втеча головного героя, його подорож і зустрічі з різними звірями. І Колобок, і Плескачик є уособленням вигадливого, жвавого персонажа, який з радістю мандрує світом. У них обох є риси дитячого характеру – допитливість, грайливість, бажання бути незалежним. Казки мають повторювану структуру: герой зустрічає кількох звірів, які намагаються його з'їсти, але йому щоразу вдається втекти (у Колобка – до останнього моменту).

Проте є важливі відмінності народної казки і літературної казки Н. Забіли. Перш за все, Колобок – це продукт народної уяви, а Плескачик – цілком авторський персонаж, вигаданий Наталею Забілою. Колобка в кінці перехитрила і з'їла лисиця, що типово для народної моралі: герой, який не слухається порад і надто самовпевнений, зрештою отримує по заслугам. Натомість Плескачик, зустрівши хитру лисицю, опиняється у неї в торбинці, але зрештою його рятує Ганнуся – Плескачик залишається живим і повертається з нею додому. Н. Забіла не акцентує на покаранні героя, як це робиться в народній традиції, а натомість показує, що казка для дітей мусить бути радісною, таємничою і мати щасливу кінцівку [52, с. 61].

Розглянемо ще один приклад – народну казку «Зайчикова шубка» та літературний варіант Н. Забіли «Біла шубка». Основний зміст обох казок схожий: зайчик спочатку має сіру шубку, яка добре маскує його влітку, але потім стає дуже помітним із приходом зими, наражається на смертельну небезпеку, проте рятується, адже колір його шубки змінюється. Проте в народній казці відсутній повчальний і дидактичний мотив, це скоріше просто чарівна історія про зайчика,

якого взимку помітив лис і ледь не з'їв. В останній момент на допомогу зайчику приходить Зима-чарівниця, яка дарує йому білу шубку, що робить його «невидимим» на білому снігу. На противагу цьому, в казці Н. Забіли зайчик – повноцінний персонаж, який має яскравий образ, характер, стиль поведінки (він – хвалько, який хизується своєю новою білою шубкою і сміється з інших, «посередніх», «сірих» тварин), через що потрапляє в біду, з якої його рятує не чарівна сила, а зміна поведінки й ставлення самого зайчика (зайчик розуміє, що колір його шубки – це засіб маскуванню, яке є необхідним для виживання в лісі). Тобто бачимо, що казка Н. Забіли навчає скромності та розумінню того, що справжня цінність – у практичній користі того, що в тебе є, а не в зовнішньому блиску й красі. Таким чином, на відміну від повчального характеру «Білої шубки», де акцент робиться на подоланні зайчиком своєї хвалькуватості, народна казка зосереджена на темі природної адаптації, яка подається через елементи чарівного перетворення.

Таку зміну героїв помічаємо також у казці Н. Забіли «Про ліниву дівчинку», сюжет та основна ідея якої перегукується з народною казкою «Лінива дівчинка». Основна мета обох казок – показати, що лінощі ведуть до негативних наслідків, а працьовитість винагороджується. Проте в народній казці сюжет зосереджено лише навколо правила «Хто не працює – той не їсть», головний герой – дівчинка – вимальовується як узагальнений образ, її лінь не має конкретної причини. А в літературній казці Н. Забіли сюжет розширюється, додаючи нові виховні акценти та глибші моральні уроки. Зокрема, дівчинка в казці є індивідуалізованим персонажем, її лінь показана через конкретні вчинки: вона не хоче прибирати, мити посуд, збирати ягоди, гриби, готуватися до зими, докладати зусиль, щоб себе прогодувати тощо. Автор не просто констатує її ваду, а показує, як вона виявляється в повсякденному житті. При цьому лінь веде до інших негативних вчинків – дівчинка краде, бреше, наражає на небезпеку маленьке білчечко. Якщо в народній казці увага зосереджена на праці як протиставленні ліні, то в казці Н. Забіли йдеться не просто про фізичну працю, яка також є важливою, а про відповідальність, самостійність, шляхетну і правильну поведінку. Тобто дівчинка

має не просто працювати, а турбуватися про свої речі, доглядати за собою, бути старанною, не брехати і не лінуватися, адже її лінь шкодить не лише їй самій, а й тим, хто її оточує. Таким чином, казка Н. Забіли є емоційною історією про шлях від неправильної поведінки до усвідомлення своїх вчинків і їх виправлення. Вона не лише навчає, а й допомагає дитині зрозуміти, чому важливо не лінуватися, працювати і допомагати іншим.

Отже, як бачимо, фольклорна казка і літературна казка Н. Забіли мають характерні відмінності, але спільного між ними теж багато: сюжет, групування персонажів, схожі вчинки героїв, тематика. Проте твори письменниці – це не просто переказ народних мотивів, а творче осмислення сюжету з урахуванням дитячої психології, педагогічного підходу та авторського стилю. У народних казках персонажі часто є узагальненими образами (лінива дівчинка, сірий зайчик) і не мають складної психології. Їхні вчинки визначаються роллю в сюжеті. Н. Забіла ж наповнює своїх героїв внутрішніми переживаннями, подіями і перипетіями, які впливають на їхню поведінку, «підсвічують» їхні негативні якості, внаслідок чого герої зрештою усвідомлюють свої вади та виправляються. Таким чином, це дозволяє показати дітям, що кожна людина може змінитися на краще.

1.2. Актуальні проблеми казок Наталі Забіли та їх виховний потенціал

Проблематика казок Наталі Забіли досить різноманітна. Її казки відзначаються глибокою ліричністю, яскравим психологізмом героїв, різнобарвними художньо-стильовими засобами виразності та зображувальності, алегоричністю. У казках письменниці «реально – існуюче оповите ореолом чудесності». Казки Наталі Забіли багаті на специфічно літературні прикмети: психологічні характеристики та мотивації дій героїв, індивідуалізація мовлення персонажів, зображення їх настроїв та почуттів [52, с. 57].

Особливе місце у творчості письменниці займає **тема природи**: любов до неї, уважність до всього живого, захоплення лісом, птахами, звірятами й

рослинами. Н. Забіла не просто оспівує природні явища – вона вчить дітей бачити їхню красу, цінувати користь природи для людини, бути дбайливими і відповідальними. Вона акцентує на важливості «дружити з природою» – що означає не тільки користуватися її ресурсами та плодами, а й «прикласти до неї руки», тобто плекати її багатства та безпосередньо долучитися до захисту. Ці мотиви простежуються у збірках «Проліски», «Казки лісової кринички», «Про малят і про звірят», де через образи звірят, пташок і природних явищ авторка звертається до моральних та екологічних тем. У віршованих казках письменниця ненав'язливо виховує любов до тварин і повагу до різноманіття живої природи [52, с. 57].

Окрім тем любові до природи, Наталя Забіла у своїх казках порушує й інші важливі для дитини дошкільного віку проблеми. Зокрема, це **тема взаємодопомоги, співіснування та взаємоповаги**. Найкраще ця проблематика втілена у казці «Рукавичка», де звірі, хоч і дуже різні за характером і розміром, уживаються разом у тісному просторі, вчаться ділитися й жити дружно. Також простежується тема **поваги до чужої власності** – тварини залишають рукавичку, бо розуміють, що вона їм не належить, і не хочуть привласнювати чуже. Це виховує у дітей чесність, моральну відповідальність та культуру поведінки з речами інших. Окрім того, казка вчить, що сила – не головне, бо не ведмідь, а маленький песик зумів зупинити несправедливість. Це підкреслює важливість кмітливості, відваги та справедливості. Ця історія, подана у формі живої казкової розповіді, спонукає дошкільників до морального осмислення поведінки героїв і розуміння загальнолюдських цінностей [8, с. 30]. Таким чином, як бачимо, у цій казці розширюється проблематика, піднята у народній версії, а отже, і повчально-виховний зміст.

Також у казках Н. Забіли піднімається **проблема справедливості, виховання відповідальності та наслідків вчинків**, за допомогою яких дитина вчиться розуміти, що за добро отримують нагороду, а за лінь чи шкоду – покарання. Прикладом є літературна казка письменниці «Зайчикова хатка». Її сюжет перегукується з народною казкою «Коза-дереза» (коли дід програв козу,

а вона, у свою чергу, вигнала зайчика з його хатки і ніхто не міг звідти її вигнати). І хоча персонажі цих двох казок відрізняються, проте їх алегоричні образи мають багато спільного. У «Зайчиковій хатці» зайчик – незахищений, безпомічний, лякливий; лисиця – брехлива, хитра, зла; півень – відважний, спритний, винахідливий. Так само в обох жанрах наявна щаслива кінцівка: зла сила і підступність засуджуються, а справедливість – перемагає [8, с. 31].

Проблема справедливості й перемоги добра над злом розглядається і в казці «Чарівна хустинка». Так, головна героїня, сирітка Оксана, попри зневагу та жорстоке ставлення мачухи, залишається доброю, працьовитою та чесною. Її чесноти стають запорукою перемоги над злом, уособленим у образі змія-лиходія. Окрім цього, у творі також акцентується на безкорисливості та жертвовності, адже, отримавши чарівну хустинку, яка може виконати три бажання, Оксана використовує її не для власної вигоди, а щоб допомогти іншим: рятує лебедичку, зцілює хвору яблуньку та звільняє людей від тиранії змія. Також казка піднімає проблему поваги до природи та взаємодопомоги – допомагаючи лебедичці та яблуньці, Оксана демонструє чуйність і повагу до природи. У відповідь природа допомагає їй, що підкреслює ідею взаємодопомоги між людиною та навколишнім світом [8, с. 32-33].

Таким чином, «Чарівна хустинка» навчає дітей важливим моральним цінностям: доброті, щирості, працьовитості та справедливості. Казка підкреслює, що добро завжди перемагає зло, і тільки безкорисливі вчинки можуть принести справжнє щастя.

Також у казках Н. Забіли прослідковуються важливі **моральні проблеми**, які мають виховне значення для дітей. Зокрема, у казці «Біла шубка» основними проблемами постають хвалькуватість і самотність – головний герой, зайчик на прізвисько Вихваляйчик, постійно вихвалявся перед іншими, що він найгарніший і найкращий, що зрештою призвело до того, що друзі відвернулися від нього і залишили. Це підкреслює, що надмірна самовпевненість і бажання бути кращим за всіх можуть призвести до втрати друзів. І коли зайчик отримує білу шубку, він радіє, що тепер його всі помітять. Але згодом розуміє, що яскрава

зовнішність може бути небезпечною, адже робить його видимим для різних хижаків і мисливців. Це вчить дітей, що не завжди варто прагнути виділятися і вихвалитися цим, а іноді скромність і розумний підхід можуть врятувати життя. Зрештою, після того, як зайчик ледь не стає жертвою крука, лисиці і мисливця через свою помітність, він усвідомлює свої помилки і змінює поведінку, повертається до друзів і просить йому пробачити. Це показує дітям, що важливо вміти визнавати свої помилки і вчитися на них.

Таким чином, казка вчить дітей скромності, поваги до інших, показує важливість дружби, згуртованості, а також допомагає дітям зрозуміти, що важливо не лише зовнішнє, а й внутрішнє – доброта, щирість, готовність допомогти.

Завдяки образам бешкетливих білочки та зайчика описуються наслідки пустотливості і непослуху. Вони не зважають на зауваження старших, зокрема мудрої черепахи. Їхня надмірна галасливість і легковажність створюють небезпеку не лише для себе, а й для інших мешканців лісу. Попередження старої черепахи про небезпеку від ворони білочка та зайчик ігнорують, вважаючи, що їм нічого не загрожує. Це підкреслює проблему недооцінки досвіду старших і зневажливого ставлення до порад з боку дорослих. Зрештою зустріч із хитрою вороною стає для героїв уроком: їхня довірливість і небажання слухати поради дорослих призводять до небезпечної ситуації, з якої вони ледве вибираються живими.

Таким чином, казка навчає дітей з повагою ставитися до зауважень старших, прислухатися до порад дорослих, які знають більше і бажають їм добра. Водночас підкреслюється важливість бути уважним до оточення та не довіряти незнайомцям.

Як показав аналіз казок Н. Забіли, однією з провідних тем у творчості письменниці є зображення світу дитинства. Письменниця не просто змальовує перипетії подій або вчинки головних героїв – у її творах відчувається глибоке розуміння внутрішнього світу малюків, щира турбота й теплота, подібна до материнської. Вона тонко відчуває дитячі емоції, переживання, особливості

сприймання світу та мислення. Зображувальні засоби, які використовує Наталя Забіла, – і показ учинків героїв, і пряма авторська характеристика, і, нарешті, лірична інтонація – свідчать про багатство та різноманітність її художньої палітри [15, с. 68].

На думку Н. Гоголь, головною характерною особливістю письменницького таланту Н. Забіли є її вміння малювати характери. Ця особливість полягає в точному володінні словом, «симфонічності» творчості письменниці, коли художній задум твору передається не тільки прямою логікою змісту, але й самою звуковою палітрою віршованої казки [15, с. 69].

У казках Н. Забіли наявний непрямий, образний спосіб подання змісту, що дозволяє впливати на дитину через емоції, мінаючи прямі настанови дорослих. Саме тому казка є важливим засобом соціалізації: вона допомагає дитині краще зрозуміти й прийняти правила та норми життя в суспільстві. Завдяки особливій казковій атмосфері, яка діє на підсвідомість, дитина легше засвоює моральні цінності. Казка також допомагає гармонійно поєднати емоції з розумовим і вольовим розвитком, що сприяє вихованню цілісної, духовно збагаченої особистості, яка вже з раннього віку знає, що таке добре, а що – погано.

Як показує проведений вище аналіз проблематики казок Н. Забіли, у жодній з них не вказується напряду якась норма або моральне правило, проте під час прочитання на дитину здійснюється морально-естетичний вплив, завдяки якому відбувається безпосереднє засвоєння дітьми дошкільного віку на вербальному, поведінковому та емоційному рівні певних правил і норм поведінки, формування їхніх моральних якостей та системи цінностей [25, с. 146].

Найбільш цінними рисами, які описуються в казках Н. Забіли, є працьовитість, доброта, лагідність, справедливість, сміливість, рішучість, кмітливість. Натомість негативними рисами, які засуджуються у казкових творах письменниці, є лінь, байдужість, грубість, жорстокість, брехливість, жадібність, заздрість і безвідповідальність. Авторка показує, що такі якості призводять до негативних наслідків, руйнують дружні стосунки, позбавляють їх радості й стають причиною потрапляння в небезпечні ситуації. Через прості, але яскраві

образи вона навчає дітей робити моральний вибір, усвідомлювати значення чеснот і будувати гармонійні стосунки з оточенням, зі старшими людьми.

У цьому контексті можемо зауважити, що казка Н. Забіли виступає універсальним розвивально-навчальним засобом, який виводить дитину за межі того, що сприймається нею безпосередньо, занурює її в інші можливі світи із широким спектром моделей людської поведінки, орієнтує її. Входження дитини дошкільного віку в барвистий світ казки – явище непросте, це не тільки засіб отримання необхідної інформації, а й середовище спілкування, самопізнання, збагачення знаннями про життя, поведінку, відчуття людей. Також варто зважати на те, що діти дошкільного віку схильні до запозичення окремих рис характеру та копіювання стилю поведінки дорослих або персонажів казок. Тому велике значення має простота викладу моралі казкового твору, яка знаходить своє відображення в судженнях, суперечках, розмовах, а усвідомлення одержаних вражень, оцінка поведінки персонажів допомагає дітям осмислити свої власні вчинки [48, с. 266].

У процесі сприйняття казки відбувається перенесення почуттів та емоцій щодо її персонажа в реальні життєві ситуації. Діти бачать стан іншого, співпереживають йому, ставлять себе на його місце, програють улюблені казки у своїх іграх. Усе це створює умови для розвитку в дитини здібності до співпереживання, екстраполяції сприйняття на життєві ситуації, аналогічні казковим за своєю моральною суттю. Казка трансформує в дітях морально-духовні цінності, як-от співчуття, шанобливість, дружба, взаємодопомога, чуйність, любов, милосердя тощо [48, с. 266].

Зважаючи на це, можемо узагальнити, що казки Наталі Забіли мають потужний виховний потенціал, адже письменниця глибоко розуміла як психологію дитини, так і володіла майстерністю художнього слова, тонко відчувала емоційний світ дошкільнят. У своїх казках вона вміло поєднувала цікаві пригоди з глибокими моральними настановами, що робить її твори педагогічно цінними. Передусім казки Н. Забіли виховують гуманність, доброту та чуйність. Її герої часто постають перед моральним вибором, вчаться

співчуттю, взаємодопомозі, турботі про інших. Другий важливий виховний аспект – любов до природи і всього живого. Письменниця майстерно змальовує тварин, рослин, пори року, і водночас формує у дітей екологічну свідомість, бажання берегти навколишній світ.

Ще один аспект – формування морально-етичних уявлень. На казках Н. Забіли діти вчаться розрізняти добро і зло, бачити наслідки вчинків, розуміти цінність чесності, справедливості, працьовитості. Її історії показують, що погані вчинки призводять до неприємностей, а добрі – приносять радість. Не менш важливим є розвиток і емоційної сфери, адже за допомогою казок можна ефективно розвивати в дитині співпереживання, емпатію, вміння виявляти власні почуття й розуміти почуття інших. Завдяки глибокій емоційній насиченості текстів дитина не просто слухає історію – вона проживає її разом із персонажами.

Окрім цього, казки Н. Забіли виконують і пізнавальну функцію – вони розширюють кругозір дитини, знайомлять її з різними явищами природи, побутом, взаєминами, нормами поведінки в суспільстві, які втілюються в образах тварин, проте в яких легко прослідковується порівняння з людьми.

Таким чином, виховний потенціал казок Наталі Забіли полягає в їхній здатності всебічно формувати особистість дитини – морально, емоційно, естетично й пізнавально – у простій і доступній для дошкільника формі.

1.3. Новаторство художніх образів у творах класика дитячої літератури

Наталя Забіла творчо переосмислює українську уснопоетичну традицію – зокрема, народні казки, пісні, прислів'я та примовки – у своїх власних літературних творах. Проте вона не просто переповідає або переписує фольклорні тексти, а трансформує їх у поетичну форму, надає їм нового звучання, емоційності та художньої глибини, поглиблює образи та робить їх більш зрозумілими для дітей.

Ми уже згадували про переосмислення Н. Забілою народного казкового сюжету про Колобка, що втілювалося у казку про Плескачика – новий художній

образ. Водночас у творчому доробку письменниці є й інші образи з народних казок, трансформовані й осучаснені майстерністю авторки дитячої літератури. Зокрема, до таких казок належать твори «Рукавичка» та «Зайчикова хатка». У казці «Рукавичка» простежується основний фольклорний мотив – так зване «запрошування» у житло, проте Н. Забіла вводить нових персонажів: внучку, білку, їжака, куницю і дещо змінює роль ведмедя. У зміненому сюжеті рукавичку втрачає не дідусь, а його онучка. Так, до неї поступово заселяються різні звірі. Згодом їхній гамір розбуджує ведмедя, який намагається всіх розчавити. Але песик знаходить рукавичку, проганяє ведмедя, а звірі, з вдячності та розумінням, що річ їм не належить, залишають затишну схованку, бо не звикли користуватися чужим [8, с. 30].

На цьому прикладі бачимо, що авторка переносить фокус з дорослого (дідуся) на дитину – онучку, яка губить рукавичку. Вважаємо, що це важливий виховний хід: дитячий персонаж є більш близьким та зрозумілим для маленького читача. Також у казку додано нових персонажів, що «оновлює» її, робить яскравішою, цікавішою для сприйняття, адже кожен новий герой-тварина додає свого колориту до розповіді й сприяє формуванню уявлення про різноманіття тваринного світу. Однак найбільш важливим нововведенням, на нашу думку, є моральна позиція звірів. У народному варіанті казки рукавичка просто рветься як наслідок перенасичення. У варіанті Н. Забіли звірі самостійно приймають рішення залишити її, бо дійшли до усвідомлення, що не мають права привласнювати чуже. Це є перевагою літературної казки Н. Забіли порівняно з народною, адже акцентує увагу дітей на морально-етичному виборі, виховує повагу до чужої власності та чесність.

Розглянемо новаторство образів і в казці «Зайчикова хатка». Зокрема, воно полягає в цілеспрямованому переосмисленні фольклорного сюжету з метою зробити його ближчим і психологічно зрозумілішим для дітей дошкільного віку. Заміна персонажів є не випадковою: замість кози (головного антагоніста народної казки «Коза-дереза») з'являється лисиця – образ, який традиційно асоціюється у дітей із хитрістю, лукавством, підступністю. Образ лисиці є більш

універсальним і зрозумілим для сприйняття дитиною, бо вона часто фігурує в інших дитячих творах і має чітко негативну конотацію. Таким чином, Н. Забіла посилює конфлікт між добром і злом, внаслідок того, що робить його більш очевидним і однозначним [8, с. 30].

У порівнянні з цим, художній образ зайчика у Н. Забіли теж отримує певну особливість – він постає особливо зворушливо, він не просто жертва, а дуже емоційний, беззахисний, викликає у дітей співпереживання. Це дозволяє дитині ідентифікувати себе з героєм, відчути несправедливість і водночас зрозуміти силу підтримки та дружби.

Новим і дуже важливим героєм є півник. У фольклорній версії казки «Коза-дереза» справедливість відновлює рак, образ якого цікавий тим, що він виявляється несподівано рішучим і сильним. Порівнюючи рака і півника, можемо дійти такого висновку. У народній казці вирішення конфлікту відбувається завдяки участі герою, який на перший погляд здається слабким і непримітним, але завдяки своїй наполегливості та силі перемагає підступну козу. Натомість у казці Н. Забіли перемогу приносить саме півник – також більш традиційний фольклорний образ втілення працьовитості, сили, шанобливості. Це переносить акцент на особисті чесноти (сміливість і кмітливість) – і саме вони стають виховним важелем у цій казці. Таким чином, новаторство Н. Забіли полягає у створенні більш героїчного образу рятівника – такого, який проявляє ініціативу, чим показує дітям важливість активної позиції, впевненості у добрі й власній здатності захистити слабшого. Завдяки цьому авторці вдається зробити моральний посил яснішим, підкреслити силу розуму і кмітливості над грубою силою, наблизити сюжет і образи персонажів до простішого розуміння дошкільником.

Також доцільно згадати про збірку «Під дубом зеленим», основу якого становлять сюжети народних казок, але вони написані у віршованій формі, що робить їх мелодійними, легкими для сприйняття дитиною. Вони доповнені поетичними образами, художніми засобами, такими як алітерація (повторення однакових приголосних звуків для музичальності) та асонанс (повторення

однакових голосних для милозвучності) і мають підвищу ліричну тональність – емоційність, м'якість, душевність, яка часто відсутня в жорсткішій логіці народного казкового сюжету. Тобто тут також вбачається новаторський підхід Забіли до переосмислення народної казки: вона зберігає народний колорит, але робить твір ближчим до дитини через поезію, емоційність і художню виразність [51, с. 321].

Слід зауважити, що характеристиці образів Наталя Забіла надає значної уваги. В її казках головні персонажі не наділені чарівними властивостями, якостями, вони не можуть літати чи перетворюватись у чарівну істоту. Але для дітей вони є більш близькими, мають яскраві характери, виразно і просто говорять. При цьому письменниця наділяє своїх героїв як негативними, так і позитивними рисами характеру. Такі герої викликають у дітей щире співпереживання і є більш «живими». Завдяки цьому дитина легше ототожнює себе з персонажами, вчиться розрізняти добро і зло не через абстрактні уявлення чи чарівні сили, а через реальні риси характеру та вчинки. Такий підхід сприяє розвитку моральної чутливості, емпатії, здатності до саморефлексії. Позитивні якості героїв – працьовитість, чесність, доброзичливість, наполегливість – описуються як досяжні й природні, притаманні людині, а негативні – як ті, що мають наслідки, проте можуть бути подолані. Це формує в дітей правильне уявлення про поведінку та риси характеру людей [51, с. 323].

Зрозумілі близькі приклади поведінки героїв казок Н. Забіли діти співставляють з особистим досвідом і переносять на себе або на своїх товаришів деякі якості діючих персонажів. Позитивний герой казки працьовитий, справедливий, відважний, шанує батьків, прислухається до їхніх порад, долає перешкоди, досягає поставленої мети, виступає носієм народної моралі. Якщо ж виявляє непослух – тоді потрапляє в складні ситуації і долає багато перешкод. Перенесення прикладів казки на свій побут не обмежується власним досвідом. Діти, критикуючи поведінку своїх товаришів, зіставляють їх з героями казки. Співчуття героя, моральні оцінки їхніх вчинків набувають усвідомленого характеру [53, с. 236].

Отже, художні образи Н. Забіли – не абстрактні ідеали чи казкові символи, а живі істоти з реалістичними рисами, які помиляються, навчаються, змінюються. Вони часто діють як діти: граються, пустують, ображаються або ж поведуться шляхетно – і саме завдяки цим рисам дитина легко проєктує поведінку героя на себе або своїх однолітків. Порівняно з народними казками, де персонажі найчастіше умовні (герой завжди добрий і сміливий, а лиходій – завжди злий і підступний), у Н. Забіли персонажі мають більш морально неоднозначні риси. Наприклад, у казці «Про білочку та зайчика, веселих пустунів» герої не є злими чи добрими від початку – вони просто бешкетують і не замислюються над наслідками. Але коли бачать, до чого призвела їхня поведінка, – переживають, визнають неправоту і виправляються. Це важливо, бо така трансформація – не результат чарів, а внутрішній розвиток, що має значний виховний потенціал.

Висновки до розділу 1

Отже, у першому розділі описано особливості літературної казки Н. Забіли. Зокрема, визначено, що літературна (авторська) казка є художнім твором, створеним конкретним автором на основі традицій народної фольклорної казки, проте який містить оригінальний сюжет, змінених персонажів та відображає авторський стиль. Зауважено, що обидва жанри мають фольклорні елементи та опис незвичайних подій пригодницького характеру, в які потрапляють вигадані позитивні та негативні персонажі. При цьому позитивні герої зазвичай перемагають негативних, тому як для народної казки, так і для літературної притаманним є щасливий кінець. На композиційному рівні казкам обох жанрів притаманні сталі особливості: своєрідні зачини, кінцівки, повторення епізодів.

Аналіз творчої спадщини Н. Забіли свідчить про те, що вона є надзвичайно талановитою і самобутньою письменницею, яка зуміла глибоко переосмислити традиції народної казки, зберігаючи її моральне підґрунтя, але водночас надаючи образам нового прочитання, «живих» рис, психологічної глибини та емоційності.

Як показав порівняльний аналіз народних і літературних казок Н. Забіли («Плескачик» та «Колобок», «Зайчикова шубка» та «Біла шубка», «Про ліниву дівчинку» та «Лінива дівчинка»), у доробку письменниці мораль подається більш тонко і опосередковано – через переживання героя, його особистий досвід та усвідомлення помилок. Герой сам розуміє свої вади і доходить висновку, що потрібно виправлятися. Натомість у народних казках персонажі часто є узагальненими образами (лінива дівчинка, сірий зайчик) і не мають складної психології.

Таким чином, авторка не лише трансформувала фольклорні сюжети у поетичну форму, а й зуміла створити власний стиль, наповнений теплотою, доброзичливістю, тонким розумінням дитячої душі. Її казки не просто розважають, а й виховують, формують у дітей моральні орієнтири, вчать добру, справедливості, працьовитості та співчуттю. У казках Наталі Забіли порушуються важливі морально-етичні, соціальні та особистісні проблеми, які тісно пов'язані з вихованням дитини. Основними серед них є проблеми добра і зла, любові до природи і тварин, справедливості і морального вибору, дружби і взаємодопомоги, погано до старших і відповідальності за свої вчинки та ін. Ці проблеми розкриваються простою, доступною мовою, з урахуванням дитячого світосприйняття, що робить казки Н. Забіли ефективним інструментом виховання дошкільнят.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ХУДОЖНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАЗОК НАТАЛІ ЗАБІЛИ ТА ЇХ МІСЦЕ У КОЛІ ЧИТАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Педагогічні умови використання художньо-виховного потенціалу казок Наталі Забіли у роботі з дітьми дошкільного віку

Нині в дошкільному вихованні казка залишається потужним засобом формування особистості дитини, зокрема її моральних якостей, системи цінностей, емоційної чутливості, уяви, норм поведінки тощо. Казки Наталі Забіли, сповнені доброти, людяності та глибоких повчальних змістів, мають значний художньо-виховний потенціал. Однак для того, щоб цей потенціал було реалізовано повною мірою, важливо створити на занятті відповідні педагогічні умови, що забезпечують ефективність впливу творів на дитину старшого дошкільного віку.

Загалом поняття педагогічні умови можна розкрити з різних аспектів. У дослідженні Є. Хрикова зазначається, що умови можна трактувати, по-перше, як педагогічні обставини, що можуть як сприяти, так і перешкоджати реалізації педагогічних закономірностей, по-друге – як чинники успішного управління навчальним процесом. Також педагогічні умови є результатом цілеспрямованого добору й застосування форм навчання для досягнення освітніх цілей [64, с. 13]. Узагальнюючи, можна дійти висновку, що педагогічні умови – це цілеспрямовано створена сукупність змістових, організаційних, методичних і середовищних чинників, що забезпечують ефективну реалізацію освітніх завдань та сприяють оптимальному розвитку особистості дитини.

На основі аналізу наукових розвідок сучасних дослідників, зокрема Т. Бондарчук, Н. Казьмірчук, М. Козир, А. Мелашенко та ін., можна виокремити загальні та специфічні педагогічні умови використання казки з виховною метою для дітей старшого дошкільного віку. Так, опишемо загальні педагогічні умови:

1. Здійснення відповідного кадрового, методичного та матеріального забезпечення процесу виховання старших дошкільнят засобом казки. Це передбачає створення необхідних умов для цілеспрямованої та ефективної педагогічної діяльності вихователів старших груп. Кадрове забезпечення включає їхню підготовку, яка полягає в оволодінні знаннями про вікові особливості дітей, зміст казок, методи і прийоми практичної роботи з ними у виховній роботі. Методичне забезпечення охоплює наявність розроблених програм, методичних рекомендацій, сценаріїв занять і педагогічних порад щодо використання казок з виховною метою в різних видах діяльності. Матеріальне забезпечення включає відповідні книги, ілюстрації, настільні та театралізовані посібники, елементи театру, технічні засоби тощо, які сприяють залученню дитини до заняття й активізують її сприймання. Саме поєднання цих складників створює підґрунтя для ефективної реалізації виховного потенціалу казок.

2. Визначення змісту, форм та методів роботи з казкою відповідно до психологічних та вікових особливостей старших дошкільнят. Ця умова хоча й належить до загальних, проте є ключовою для досягнення виховної ефективності. Адже вихователь має враховувати рівень розвитку мислення, мовлення, уяви, емоційної чутливості та моральної свідомості дітей 5–6 років. Відповідно, зміст казок має добиратися з урахуванням доступності сюжетів, чіткості образів, наявності морального посилу, зрозумілого дитині. Потрібно зважати на те, що дошкільний вік – особливий період дитинства, якому властива емоційність, розвиток образного мислення, творча уява. Для нього характерні: активність протікання всіх процесів; слабе вираження рефлексій і критичності, зростання поля реального самовираження в самореалізації за рахунок розширення кола спілкування, розвиток мотивації, самосвідомості; необхідність в оцінці дорослого; потреба в ігровій діяльності; свобода уяви і фантазії, емоційна чутливість; прагнення до нових вражень тощо [28, с. 133].

Тому форми роботи мають бути різноманітними – це слухання казки, бесіди, обговорення, театралізація, малювання за мотивами твору, рольові ігри тощо. Методи повинні стимулювати активне сприймання, розвиток емоційного

відгуку та морального оцінювання подій. Врахування вікових особливостей дає змогу зробити взаємодію з казкою живою, цікавою та ефективною для всебічного розвитку дитини.

3. Забезпечення наступності у вихованні дошкільнят, що організовується у тісному зв'язку між ЗДО та сім'єю дитини. Виховання особистості дитини не може бути одностороннім (тобто здійснюватися лише вихователем, або лише батьками). Лише співпраця забезпечить цілісний процес формування та всебічного розвитку дітей дошкільного віку. У контексті використання казки з виховною метою це означає залучення родини до читання казкових творів, обговорення їх змісту з дитиною, участі в спільних заходах, таких як театралізовані вистави, літературні вечори, образотворча діяльність тощо. Вихователь може надавати батькам методичні рекомендації щодо того, як краще читати й обговорювати казки вдома, які питання ставити дитині, на що звертати увагу і т.д. Така наступність сприяє послідовності виховного процесу, зміцнює емоційний зв'язок між дорослими та дитиною й розширює простір впливу казки на особистісний розвиток старшого дошкільника [28, с. 134].

4. Системність і цілеспрямованість у роботі вихователів із використанням казки як ефективного виховного засобу. Організовуючи таку системну роботу, педагог може використовувати як традиційні, так і нетрадиційні методи роботи з казкою, зокрема: читання з подальшим її обговоренням; інсценізація (постановка всієї казки, так і окремого епізоду; озвучування окремих фраз персонажів у різних емоційних станах; розігрування одного і того ж епізоду, але з різними варіантами розвитку подій засобами власної акторської гри, лялькового, пальчикового чи власноруч створеного дітьми настільного театру тощо) [28, с. 133].

Окрім описаних вище, виокремимо й специфічні педагогічні умови, які доцільно створювати під час використання казки як засобу виховання, а саме:

- опора на зростаючу здатність дітей до морального узагальнення. Оскільки йдеться про дітей старшого дошкільного віку, потрібно брати до уваги те, що в цьому віці діти вже здатні не просто емоційно співпереживати героям, а

й робити перші моральні висновки. Тому під час роботи з казками Н. Забіли слід створювати умови для обговорення вчинків персонажів, скеровуючи дітей до міркувань: «Чому герой так зробив?», «А як би ти вчинив?» – що сприяє розвитку моральної свідомості;

– цілеспрямоване формування позитивної Я-концепції через уподібнення героям. Зважаючи на вікові особливості, старші дошкільники вже здатні до ототожнення з ідеалізованим образом. Педагогічна умова – добір таких казок Н. Забіли, в яких герої долають труднощі, проявляють наполегливість, доброту, відповідальність, тобто ті риси і моделі поведінки, які є бажаними для наслідування дітьми. Через бесіду, малювання, сюжетно-рольову гру чи інші методи й прийоми вихователь має акцентувати: «Ти теж можеш бути таким, як герой».

Важливою особливістю казок, на думку О. Горбонос, яка полегшує їхнє сприйняття дітьми, є образність. У казкових героях зазвичай дуже яскраво і чітко проявляються головні риси характеру, які знайомі дітям: відвага, працьовитість, хитрість, боязкість тощо. Ці риси розкриваються і в подіях, і завдяки різноманітним художнім засобам, наприклад, гіперболізації [20, с. 56];

– уведення казки в контекст щоденних етичних ситуацій. У старшому дошкільному віці діти вчаться застосовувати засвоєні моральні норми на практиці. Тому вихователь має створювати мікроситуації впродовж дня, де можна апелювати до казки, її змісту і морального «уроку» («Пригадай, як повівся герой у схожій ситуації», «А що зробив би зайчик?»). Це допомагає переносити моральні висновки, які діти отримали від прочитання казки, з площини уявного у реальне життя.

Вихователю потрібно брати до уваги те, що в дитини старшого дошкільного віку є певна залежність між сприйняттям моралі казки та власними моральними проявами. Якщо ідея, моральні якості та вчинки казкових героїв відповідають позитивним моральним проявам дитячого колективу, їхнім моральним якостям, діти легше осмислюють їх, їх реакції яскравіші та різноманітніші, і навпаки. Зважаючи на це та в залежності від взаємовідносин

дітей, які склалися в групі, впливає вимога враховувати ці особливості. У тому випадку, коли моральна ідея казки, її образи відповідають моральним проявам дітей, вихователю слід посилювати морально-естетичну оцінку казки, підводити дітей до сприйняття більш складних понять і концептів. У свою чергу, якщо в групі дітей відсутні ті позитивні моральні якості, які потрібно виховати за допомогою казки, важливо допомогти вихованцям спершу осмислити моральну ідею твору та через сприйняття казкових образів підвести до правильної оцінки власних вчинків і якостей.

Окрім наведених вище педагогічних умов, також важливо дотримуватися певної структури заняття під час роботи з казками, а саме:

1. Ритуал «входу в казку» (налаштування на спільну роботу з казкою). Наприклад, передача чарівного клубочка по колу, прохід через чарівний обруч, ритуальна приказка: «Добра чарівниця в гості запросила, двері в казку нам тихенько прочинила» та ін.

2. Основна частина, у межах якої вихователь розповідає (читає) дітям нову казку, використовує різноманітні прийоми роботи з казкою:

- обговорення;
- питання до дітей (Про що казка? Що запам'яталося найбільше? Які герої запам'яталися? Чому? Що сталося з тим чи іншим персонажем? Які відчуття виникали під час читання? В які моменти було радісно? В які сумно? Чи було шкода когось? Які відчуття, який настрій після казки? Чи трапляється таке у житті, по-справжньому? Чи траплялися у тебе схожі ситуації? Чому ми можемо навчитися у героїв цієї казки?);
- інсценування казки;
- малювання казки та ін.

3. Резюмування. Узагальнити набутий досвід, пов'язати його з наявним досвідом, реальним життям. Вихователь підбиває підсумки заняття. Чітко промовляє послідовність того, що відбувалося на заняттях, відзначає дітей за їхні заслуги, підкреслює значущість набутого досвіду, промовляє конкретні ситуації

реального життя, в яких діти можуть використати досвід, який вони набули сьогодні.

4. Ритуал «виходу з казки». Наприклад, діти можуть промовляти такі слова: «Навколо себе повернись, з героя казки в себе перетворись» тощо.

Отже, під час використання казок у роботі з дітьми старшого дошкільного віку як засобу виховання важливо цілісно поєднувати педагогічні умови, принципи, методи й прийоми, адже лише комплексний підхід забезпечує глибший вплив казки на дитину та сприяє досягненню найбільшого виховного й розвивального ефекту. Детальніше про методи і прийоми роботи з казкою опишемо в наступному підрозділі.

2.2. Методи та прийоми використання казок Наталі Забіли у роботі з дошкільниками

Сучасній дитині недостатньо прочитати казку, розфарбувати розмальовку із зображенням казкових персонажів, обговорити сюжет. Потрібно зважати на те, що діти старшого дошкільного віку (приблизно 5–6 років) належать до покоління Альфа (Generation Alpha). Серед основних особливостей цього покоління можна відзначать цифрову інтегрованість, адже діти зростають у середовищі, де планшети, смартфони та смарт-технології є для них звичними з перших років життя. Внаслідок цього формується інший, новий, тип сприйняття інформації: короткочасний фокус уваги, орієнтація на зображення, звук, анімацію. Також потрібно зважати на те, що сучасні діти мають швидку реакцію і кліпове мислення через вплив динамічного цифрового контенту. Дошкільнята часто мислять фрагментарно, швидко перемикаються між об'єктами, але їм складніше зосередитися на чомусь довго або завершити складну дію без зовнішньої мотивації. Попри «цифровізацію», ці діти гостро потребують емоційного контакту з дорослими. Їм важливо відчувати, що їхні емоції помічають, підтримують і визнають. Казки, які апелюють до почуттів, особливо актуальні для них. Такі діти покоління Альфа схильні до творчості та візуального мислення,

вони мислять образами, часто легко уявляють фантастичні світи, захоплюються анімацією. Це відкриває широкі можливості для дошкільної педагогіки, створення ілюстрацій, малювання до казок тощо. Також діти характеризуються високим рівнем індивідуалізації, адже вони часто виховуються в умовах, коли увага дорослих зосереджена на розвитку особистості дитини: її емоцій, потреб, вибору. Це робить їх більш впевненими, але водночас це потребує особистісного підходу в роботі [56].

Зважаючи на це, із сучасними дошкільнятами необхідно разом шукати та знаходити приховані значення, осмислювати казки та їхні життєві уроки. Важливо робити акцент на візуалізацію, емоції, короткі й динамічні діалоги, активне залучення дитини до процесу – через гру, театр, власні історії. І в цьому випадку казки Наталі Забіли можуть допомогти дитині в реальному житті бути активним творцем. Адже казкові історії містять інформацію про динаміку життєвих процесів, якщо більш глибоко дослідити їхні моральні уроки.

У казках можна знайти величезний перелік людських проблем і образні методи їх вирішення. Прослуховуючи казки, дошкільник несвідомо накопичує символічний «досвід життєвих ситуацій». Цей «досвід» здатний активізуватись у разі потреби, а не буде ситуації – залишиться пасивним. І якщо з дитиною розмірковувати над кожною прочитаною казкою, то знання, зашифровані в ній, будуть не пасивними, а активними. Таким чином, можна підготувати дошкільника до життя, сформувати найважливіші цінності.

Загалом серед методів роботи з казками Наталі Забіли у старшій групі можемо виокремити такі, як:

1. Виразне читання з елементами бесіди – вихователь читає казку з відповідною інтонацією, мімікою, жестами. У процесі читання або після нього ставить дітям запитання, які допомагають глибше зрозуміти сюжет, вчинки героїв, мораль твору. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту, мовлення й мислення.

2. Інсценізація казки (драматизація) – діти розігрують сюжет казки у формі театралізованої гри. Це можуть бути пальчиковий театр, театр тіней,

настільний театр. Метод дає змогу прожити події казки емоційно, зрозуміти мотиви героїв, навчитися взаємодіяти в колективі.

3. Ілюстрування казки (образотворча діяльність) – після прочитання діти створюють малюнки до епізодів казки, зображують улюблених героїв або вигадують власні ілюстрації. Метод активізує візуальне мислення, фантазію, естетичне сприймання, сприяє закріпленню змісту.

4. Казкова терапія (обговорення через емоції) – педагог звертається до казки як до способу проговорити з дітьми важливі внутрішні переживання, моральні орієнтири. Наприклад: «А як почувався зайчик, коли його вигнали?» – і переходить до: «А ти коли так почувався?». Це розвиває емоційно-вольову сферу та сприяє формуванню позитивної Я-концепції.

5. Творча реконструкція сюжету – діти змінюють кінець казки або вигадують інший розвиток подій. Наприклад: «А що було б, якби ведмідь не пішов у ліс?». Це стимулює творче мислення, уяву, а також дозволяє дітям самостійно шукати моральні орієнтири.

6. Моделювання реальних ситуацій за мотивами казки – педагог створює ігрові чи повсякденні ситуації, які перегукуються з казковими подіями. Наприклад, після казки про чесність організовується гра «Що я зроблю, якщо...», де діти розглядають моральні вибори. Це сприяє перенесенню казкових уроків у реальне життя.

7. Складання казки за аналогією – діти разом із педагогом придумують власну казку за структурою або тематикою, схожою до казок Н. Забіли. Наприклад, якщо читали «Зайчикову хатку», можна вигадати казку «Про метелика, якого вигнав павук» та ін. Метод формує навички зв'язного мовлення та креативність.

8. Метод порівняння героїв – діти порівнюють двох героїв: наприклад, доброго і хитрого, сміливого і боязкого. Вихователь спрямовує розмову так, щоб дитина старшого дошкільного віку змогла самостійно виокремити риси характеру й пов'язати їх з поведінкою. Це формує уявлення про моральні цінності [53, с. 235-238].

Окрім наведених вище, також можуть використовуватися роз'яснення, розгляд ілюстрацій і їх обговорення, створення проблемних ситуацій, створення ситуацій для вивчення особливостей поведінки та характеру героїв казок та ін.

Виокремимо основні принципи роботи з казками Н. Забіли (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Принципи використання казок Наталі Забіли у роботі зі старшими дошкільнятами

Принцип	Опис	Завдання
Усвідомленість	Усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків у розвитку сюжету; розуміння ролі кожного персонажа в подіях, що розвиваються	Показати дошкільникам, що одна подія плавно впливає з іншої, навіть незважаючи на те, що на перший погляд це може бути непомітним. Важливо зрозуміти місце, закономірність появи та призначення кожного персонажа казки
Множинність	Розуміння того, що одна й та сама ситуація, подія можуть мати кілька смислів і значень	Представляти одну й ту саму казкову ситуацію з різних сторін
Зв'язок із реальністю	Усвідомлення того, що кожна казкова ситуація розкриває перед нами певний життєвий урок	Ретельно та терпляче освоювати казкові ситуації з позиції того, як казковий урок буде нами застосовується в реальному житті та конкретних ситуаціях

Наприклад, щоб реалізувати ці принципи через усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків, розгляд однієї ситуації з кількох точок зору і встановлення паралелей із життям дитини можна запропонувати такі прийоми роботи з казкою Наталі Забіли «Про білочку та зайчика, веселих пустунів», як:

1) *після прочитання казки поставити дітям запитання*: Що сталося спочатку? Яка подія призвела до наступної? Чи змогли б зайчик і білочка уникнути неприємностей, якби вчинили інакше?

Дати дітям завдання скласти «ланцюжок подій» з малюнків-ілюстрацій подій із казки у правильному порядку й пояснити, що відбулося, чому, що сталося потім;

2) *запропонувати обговорити ситуацію з казки, наприклад: «Зайчик і білочка не хотіли слухати поради старої черепахи»:* Чому вони так зробили? А якщо поглянути на цю ситуацію з позиції черепахи – навіщо вона попереджала малюків про небезпеку?

Дати дітям завдання розіграти міні-інсценізацію ситуації з казки, але кожен раз по-різному: як вона відбувалася в казці; якби зайчик і білочка послуухалися черепахи.

3) *після обговорення казки поставити дітям такі запитання:* А з тобою щось подібне траплялося? Ти прислухаєшся до порад дорослих? Чи ти потрапляв(-ла) в небезпечні ситуації? Як ти себе почував(-ла)? Яку б пораду ти дав(-ла) б зайчику і білочці?

Дати дітям завдання намалювати ситуацію з власного життя, схожу на ту, що була в казці, й розповісти свою історію і як би вони вчинили тепер. Для підсумування досвіду разом із вихователем можна скласти «Порадник для героя» – кілька настанов, яких потрібно дотримуватися, щоб не потрапляти в небезпечні та складні ситуації.

Завдяки таким прийомам роботи, через гру, творчість і бесіду діти засвоять не лише сюжет казки, а й глибокі моральні смисли, навчатися співпереживати, аналізувати і знаходити практичне застосування казкових уроків у реальному житті.

Казка має природний вплив на дитину, де мораль безпосередньо впливає з вчинків та дій персонажів. Тому значення багатьох методичних прийомів і методів роботи з казкою полягає в тому, щоб спростити дошкільникам процес її слухання та розуміння (допомогти запам'ятати та глибше її пережити). Природно, що прийоми дозволяють кращому засвоєнню тексту, серйознішому сприйняттю в цілому. Цим цілям відповідає насамперед такий прийом, як виразність читання. У свою чергу, при інсценуванні казки можна поєднати з піснями. Також можна порекомендувати дітям підібрати з вивчених раніше пісень ті, що можуть співати герої казок тощо. Окрім цього, розповідь і повторне читання можна поєднувати з малюванням та ліпленням. Художнє слово сприяє

створенню візуальних образів, які зображують діти. Завдання вихователя – заохотити дошкільнят до різноманітного образотворчого мистецтва.

Один із прийомів, який сприяє кращому засвоєнню тексту – вибіркоче читання (уривки, пісеньки, кінцівки). У старшій групі вибіркоче читання подається дітям у вигляді ігрової ситуації, можливо у вигляді вікторини, загадки. Можна поставити кілька запитань (з якої казки цей уривок? З оповідання чи казки? Чим закінчилася ця казка? та ін.) [29, с. 59].

Можна використовувати словесні прийоми. Найчастіше дітям бувають незрозумілі деякі слова чи висловлювання. У разі потреби доцільно давати дошкільнятам можливість зрозуміти нове слово, побудувати фрази шляхом осмислення ситуації. Як правило, не слід переривати читання поясненням окремих слів і виразів, оскільки це порушує сприйняття твору. Це можна зробити до читання.

Іншими словесними прийомами роботи з казками є, зокрема, бесіда за змістом казки (це допомагає формувати причинно-наслідкові зв'язки, етичну оцінку); переказ казки від першої особи (старший дошкільник може розповісти історію від імені героя («Я – зайчик, і ось що зі мною сталося...»)), завдяки чому розвиватиметься його мовлення й емоційне співпереживання); висловлювання за аналогією «А як би ти вчинив(-ла)?» (прийом, який спонукає до морального самовизначення, розвитку критичного мислення) тощо.

Окрім наведених вище, можна також використовувати ігрові прийоми, про які ми побіжно згадували вище. Так, доцільно застосовувати дидактичні ігри «Впізнай героя за описом», «Розклади ілюстрації за сюжетом», казкові квести із завданнями, театралізовані ігри, інсценування, сюжетно-рольові ігри, створення альтернативного фіналу чи іншого сюжету тощо. Старші дошкільнята можуть «оживлювати» героїв казки, розігрувати події, вигадувати нові сцени. Це дає змогу глибше «прожити» казку, зрозуміти її сутність і моральний зміст [25, с. 145].

Наприклад, працюючи з казкою Наталі Забіли «Біла шубка», вихователь може зачитати дітям опис такого персонажа: «Цей герой дуже любив хвалитися,

вважав себе найрозумнішим і найспритнішим, але залишився самотнім через свою поведінку». Діти мають відгадати, про кого йдеться, пояснити свою відповідь. Після того, як старші дошкільнята відгадають персонажа, педагог може обговорити з дітьми такі питання: «Які риси характеру має цей герой?», «Чому він вчинив так чи інакше?», «Чого можна навчитися від цього персонажа?» та ін.

Окрім цього, можна запропонувати дітям розкласти ілюстрації за сюжетом казки Н. Забіли «Зайчикова хатка». Діти отримують набір ілюстрацій (рис. 2.1), які відображають ключові епізоди казки (як лисичка приходить до зайчика, вигнання зайчика, прихід звірів, поява півника, перемога над лисичкою). Дошкільники розглядають зображення, пригадують сюжет і намагаються розкласти картинки у правильній послідовності. Вихователь допомагає, якщо потрібно, задає уточнюючі питання. Після розкладання можна запропонувати дітям переказати казку, спираючись на обрані ілюстрації. Можна запропонувати кожному «озвучити» одну картинку (ланцюжковий переказ).

Рис. 2.1. Ілюстрації до гри «Розкласти ілюстрації за сюжетом» до казки
Н. Забіли «Зайчикова хатка»

Також значний позитивний вплив у виховному аспекті мають візуально-художні прийоми роботи з казкою. Зокрема, ілюстрування сюжету – діти малюють героїв, епізоди або настрої казки, завдяки чому активізується візуальне мислення, уява. Окрім цього, доцільно використовувати ліплення, аплікацію за мотивами казки, адже створення об'ємних чи плоских образів героїв допомагають краще запам'ятати героїв, візуально показати їхні особливі характеристики чи риси.

Одним із візуально-художніх прийомів роботи з казкою, який посилює вплив слова і сприяє кращому його осмисленню, є розгляд ілюстрацій до тексту.

Малюнок-зображення, що належить до конкретної частини тексту, пояснює якийсь момент. Він може бути повністю осмислений у такій послідовності, в якій ілюстрації розміщені в казці, проте вже після читання. Необхідно навчати дітей довго розглядати ілюстрації, розпізнавати героїв прочитаної казки, знаходити цікаві деталі тощо. Починаючи зі старшої групи, дітям можна ставити запитання, спрямовуючи їхню увагу на засоби виразності в малюнках, показуючи якусь ілюстрацію, знову звертатися до тексту, повторно зачитуючи епізоди, у яких описується зображене на малюнку.

Прийом розгляду ілюстрацій під час роботи з казкою є дуже корисним, особливо у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Він виконує не лише допоміжну, а здебільшого провідну функцію у формуванні сприймання, розуміння та переживання казки. Цей прийом активізує образне мислення та уяву, адже, незважаючи на те, що діти старшого дошкільного віку мають доволі розвинену уяву, проте не завжди здатні у повній мірі уявити описану словесно сцену. Ілюстрація допомагає «оживити» образ, побачити те, що діти поки не вміють уявити самостійно. Окрім цього, яскрава, деталізована ілюстрація викликає у дитини емоції – цікавість, радість, співпереживання. Це допомагає глибше усвідомити сутність казки та перейнятися долею героїв. Також перегляд ілюстрацій формує у дітей старшого дошкільного віку вміння «читати» художній твір візуально – діти вчаться бачити деталі, настрій, художні засоби не лише в тексті, а й у зображенні. Це важливо для дітей покоління Альфа, яким необхідна додаткова візуальна опора.

Наприклад, розгляд ілюстрації до казки Н. Забіли «Зайчикова хатка» (рис. 2.2) доцільно супроводжувати такими запитаннями: Що ти бачиш на малюнку? Хто зображений на передньому плані? А що відбувається на задньому? Який настрій у кожного героя? Чому ти так думаєш? Що робить півник? Як ти думаєш, він веселий, хоробрий чи сердитий? Чому лисичка тікає до лісу? Як ти думаєш, що вона відчуває? Що трапилося до цього моменту? А що буде далі? Чому зайчик сидить на пеньку, а не в хатці? Чи так ти уявляв(-ла) півника, коли

слухав(-ла) казку? Розкажи про кожного героя: який він? добрий, хоробрий, хитрий?

Рис. 2.2. Ілюстрація до казки Н. Забіли «Зайчикова хатка»

Отже, як бачимо, є багато різноманітних методів та прийомів роботи з казками, проте усі вони мають бути спрямовані на всебічний розвиток особистості дитини, формування її ключових цінностей та моральних якостей, емоційної чутливості та мовленнєвої активності. Доцільним є поєднання словесних (читання, бесіди, переказ), наочних (розгляд ілюстрацій, діафільмів, презентацій), ігрових (рольові ігри, дидактичні) і практичних прийомів (творчі вправи, інсценізації, малювання, аплікація тощо). Застосування цих методів у комплексі сприяє глибшому розумінню змісту казок, формує моральні уявлення та ціннісні орієнтири дошкільнят, а також забезпечує емоційне занурення в художній світ казок Н. Забіли.

2.3. Організація, зміст та результати експериментального дослідження

Проаналізувавши теоретичну наукову та методичну літературу з проблеми використання казок з метою виховання дітей старшого дошкільного віку, ми визначили зміст експериментального дослідження, який складався з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного.

Дослідження здійснювалося на базі ЗДО (ясла-садок) «Сонечко» Калинівської селищної ради. До нього було залучено 20 дітей старшого дошкільного віку, які відвідують групи «Левенятко» та «Метелик», яких ми розподілили на експериментальну (10 вихованців) та контрольну (10 вихованців) групи.

Мета констатувального етапу дослідження полягала у виявленні рівня сформованості ціннісних орієнтацій у старших дошкільнят відповідно до казок Наталі Забіли. Проаналізувавши виховний потенціал її творів, ми визначили, що основними цінностями, які виховуються у дітей старшого дошкільного віку через казки письменниці, є такі, як: любов до природи і бережливе ставлення до неї; дружба, взаємоповага і вміння співпрацювати; справедливість, відповідальність за власні вчинки; доброзичливість, жертвовність, щирість; скромність, здатність визнавати помилки; повага до старших та ін. Загалом через казки Н. Забіли можна виховати такі цінності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Ключові цінності, які виховуються у дітей старшого дошкільного віку
через казки Н. Забіли**

Цінності	Перелік
Моральні	чесність, справедливість, доброта, співчуття, відповідальність
Соціальні	дружба, повага, взаємодопомога, толерантність
Екологічні	любов до природи, бережливе ставлення до неї, екоактивність
Особистісні	скромність, працьовитість, самокритика, кмітливість, внутрішня краса, любов до книги як джерела знань, краси, мудрості

Для того щоб дослідити сформованість ціннісних орієнтацій у старших дошкільнят та визначити художньо-виховний потенціал казок Н. Забіли у цьому контексті, було підібрано діагностичний інструментарій (Додаток А), а саме: «Закінчи історію», «Сюжетні картинки» та бесіда за казкою Н. Забіли «Лисиця і рак».

Так, дослідження за методикою «Закінчи історію» проводилося індивідуально. Дитині давалася інструкція: «Я розповідатиму тобі історії, а ти їх

закінчи». Після цього дитині читалися по черзі чотири історії у довільному порядку. Обробка результатів здійснювалася на основі бальної оцінки.

Натомість у ході проведення методики «Сюжетні картинки» дитина повинна була дати моральну оцінку зображеним на картинці вчинкам. Особлива увага приділялася оцінці адекватності емоційних реакцій дитини на зображені ситуації: позитивна емоційна реакція (посмішка, схвалення тощо) на гарний вчинок та негативна емоційна реакція (осуд, обурення тощо) – на поганий. Діагностика із застосуванням цієї методики проводилася індивідуально. Дитині давалася така інструкція: «Розклади картинки так, щоб з одного боку лежали ті, на яких намальовані добрі вчинки, з іншого – погані. Розкажи і поясни, куди ти покладеш кожен картинку та чому». У ході діагностики фіксувалися емоційні реакції дитини, а також її пояснення.

Бесіда за казкою Н. Забіли «Лисиця і рак» проводилася індивідуально. Спочатку ми зачитували дитині казку, а потім – обговорювали її зміст. Для того, щоб визначити сформованість ключових цінностей, ми з'ясовували, чи розуміє дитина сенс казки, які моральні якості в ній виділені, який емоційний стан відчувала дитина після прочитання. Потім обговорювали окремо кожного персонажа – яка була Лисичка, а яким був рак; як можна описати поведінку Лисички, чи була вона правильною; як інші звірі себе почували, коли Лисичка говорила їм образливі слова? і т.д. Аналізуючи відповіді дітей, ми звертали увагу на те, наскільки розгорнуто і послідовно дошкільник пояснює ситуацію, яких літературних героїв він прагне наслідувати і чому, які якості він виділяє? і т.д.

Результати за кожною з описаних вище методик представлені в Додатку Б. Проаналізуємо загальні результати в ЕГ «Левенятко» та КГ «Метелик» (рис. 2.3).

Як бачимо, у ЕГ «Левенятко» високий рівень сформованості цінностей виявлено у 30% дітей, що свідчить про наявність у частини дошкільників стійких моральних орієнтирів і здатності до усвідомлення ціннісних категорій. Середній рівень зафіксовано також у 30% дітей, а низький – у 40% (найбільший показник), що вказує на потребу в системній педагогічній роботі для глибшого засвоєння моральних, соціальних, екологічних та особистісних цінностей.

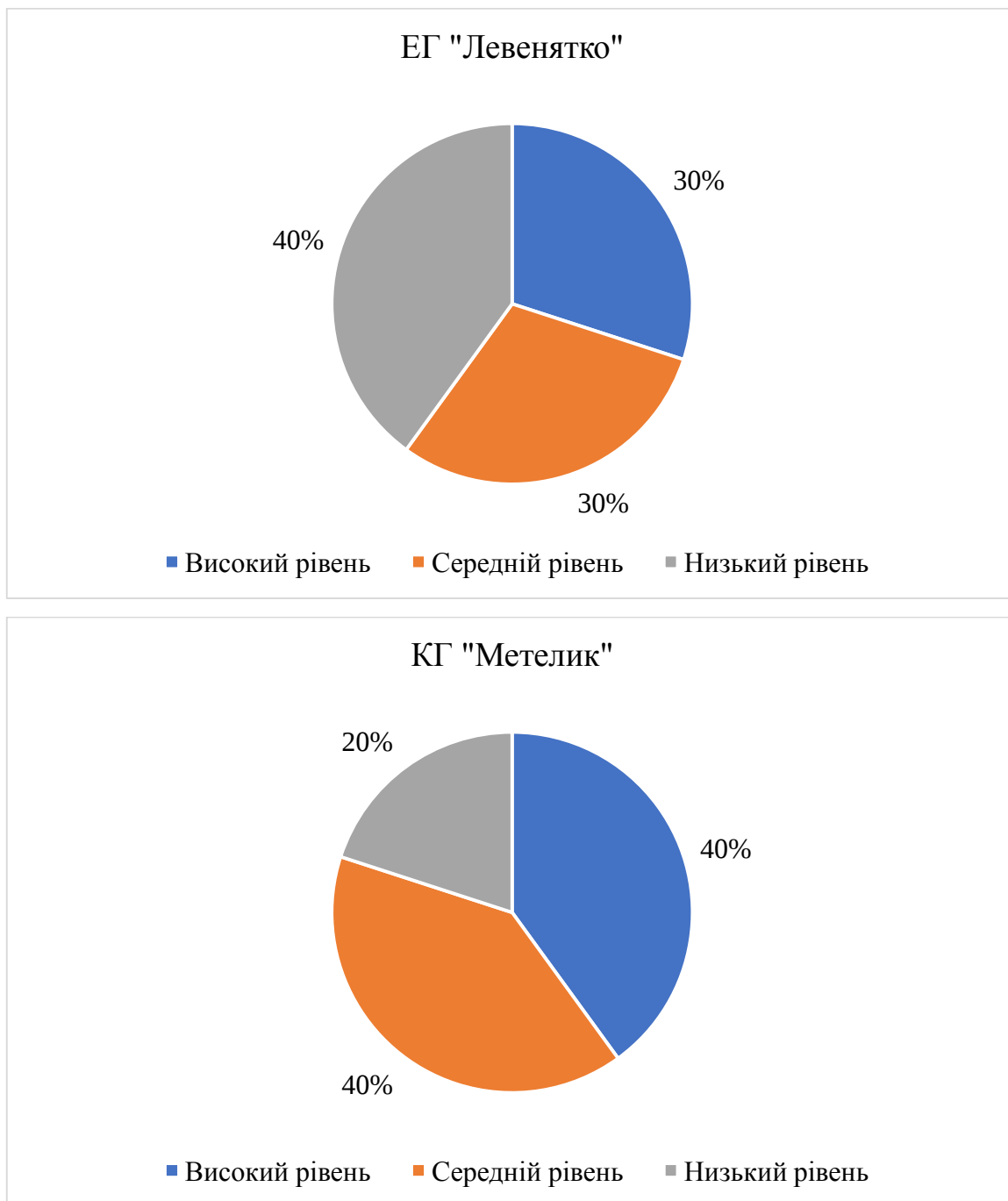

Рис. 2.3. Результати констатувального етапу дослідження

Натомість у КГ «Метелик» показник високого рівня дещо вищий – становить 40%, стільки ж дітей мають середній рівень (40%), а лише 20% – низький. Це свідчить про загалом більш позитивну динаміку у формуванні ціннісної сфери в цій групі, хоча високий показник середнього рівня також вказує на необхідність проведення подальшої роботи у цьому напрямі.

Порівнюючи обидві групи, можна зробити висновок, що в КГ «Метелик» більше дітей із високим рівнем сформованості цінностей і менше – з низьким, а в ЕГ «Левенятко» – навпаки. Це підкреслює необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу на дітей старшого дошкільного віку ЕГ «Левенятко» з метою активізації виховного потенціалу, зокрема через використання казок Наталі Забіли.

Так, на основі результатів констатувального етапу та аналізу теоретичних положень ми провели формувальний етап, метою якого було розробити комплекс занять з виховною метою (формування ключових цінностей) з використанням казок Н. Забіли та реалізувати їх у освітньому процесі ЗДО.

Завдання:

1. Здійснити підбір казок Н. Забіли із соціально-моральним змістом.
2. Здійснити їхню апробацію в освітньому процесі (в експериментальній групі).

Спершу було визначено цілі та завдання з виховання дітей старшого дошкільного віку:

- формування та систематизація уявлень про ключові цінності – систематизувати знання дітей про ключові цінності, соціально-моральні норми поведінки: ознайомити дітей із уявленнями про те, що таке добре, а що – погано;
- уточнення уявлення дітей про ввічливість: вміння дякувати за допомогу, вітати, просити про допомогу;
- уточнення уявлення про повагу до старших: поступитися місцем, надати допомогу, говорити ввічливі слова, дослухатися до них тощо;

На основі педагогічних умов, які ми визначили в підрозділі 2.1, робота з опрацювання казок Н. Забіли проводилася у кілька етапів:

1. Знайомство дітей із казкою – читання, розповідання, обговорення змісту, розгляд ілюстрацій – з метою розвитку емоційного ставлення до дій і героїв казки. Також у межах цього етапу доцільно пояснювати дітям нові, специфічні слова, які можуть трапитися в тексті казки. Окрім цього, можна переглядати

слайд-фільмів, діафільмів, прослуховувати аудіозапис казки, музику до казки тощо.

2. Емоційне сприйняття казки дітьми – переказ дітьми змісту казки, настільний театр, рухливі ігри з персонажами казок – з метою закріплення змісту казок. Вихователь може проводити обговорення мотивів поведінки героїв у різних ситуаціях, їх ставлення до себе, інших, світу; актуалізовувати почуття дітей (які почуття та емоції виникли в ході слухання казки та чому, з чим пов'язані); акцентувати увагу дітей на різноманітних деталях: зовнішності персонажів, їхньому одязі, предметах побуду тощо. Ці форми роботи над казкою дозволяють дізнатися, як діти зрозуміли суть казки.

3. Художня діяльність – ставлення до героя казки у ліпленні, малюванні, аплікації, конструюванні – дозволяють дітям висловити своє ставлення до героїв казки, втілити свої переживання, розвивають навички співпереживання, співчуття, ставлення до вчинків героїв казки.

4. Підготовка до самостійної діяльності – розігрування сюжетів казок, театралізовані ігри, драматизація казок, творча гра з використанням персонажів, сюжетів із казок – метод перетворення дітей на героїв казок сприяє не тільки розвитку симпатії, а й розуміння моральних уроків.

При цьому роль вихователя полягала в тому, щоб підійти до використання казок нетрадиційно, розмежувавши традиційні методи та прийоми роботи з казкою, такі як читання, переказування, оповідання, перегляд вистав, мультфільмів тощо. Це означало формувати передумови для створення дитиною своєї казки та активізувати вміння нестандартно й оригінально сприймати її зміст, переносити його в усі види діяльності, повсякденне життя. При цьому враховувалися індивідуальні психофізіологічні особливості дошкільнят, дотримувався принцип «від простого – до складного»; у групі створювалося комфортне предметно-просторове розвиваюче середовище. Важливо було допомогти дитині шукати відповідь самостійно, а не давати їй готові варіанти.

З цією метою в межах заняття організовувались різні види діяльності (вправи, ігри, малювання, аплікація, рухливі ігри тощо). Наведемо приклад деяких із них:

Робота з цеглинками LEGO:

Дидактична гра «Навпаки»

Заєць біленький, а лисичка ... (руда)

Заєць маленький, а ведмідь ... (великий)

У зайчика вуха довгі, а в собаки ... (короткі)

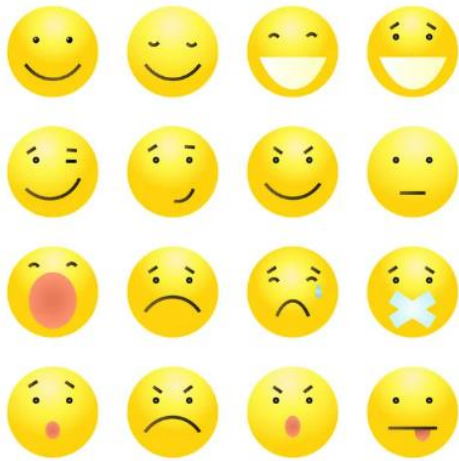
Заєць швидкий, а ведмідь ... (повільний)

Заєць травоядний, а лисичка ... (хижа)

Заєць лякливий, а півник ... (сміливий)

Дидактична гра «Хто що відчуває?»

Вихователь показує зображення одного з персонажів казки в певний момент сюжету (наприклад, коли Зайчик у сльозах просить допомоги, або коли Півник проганяє Лисичку) – дитина повинна вибрати емоджі, яке відповідає емоційному стану цього персонажа в той момент, і пояснити свій вибір.

Рухлива гра «Роби як звірі»

Під музику діти намагаються рухами відтворити, як поводити себе звірі у казці:

Зайчик – швидко стрибає, присідає, бо наляканий;

Ведмідь – іде повільно, важко перебираючи ногами;

Вовк – біжить швидко, крадеться навшпиньках;

Собака – тупотить, біжить, високо піднімаючи ноги;

Півник – підстрибує, махає крилами і т.д.

Аплікація

Діти роблять аплікацію Лисички. Вираз очей, брови, носик кожна дитина малює самостійно. Визначаємо, яка Лисичка: зла, весела, радісна, налякана.

Так, важливим аспектом під час роботи з казкою було використання різних прийомів для формування творчих можливостей дитини. У таких спеціально підібраних вправах, ігрових завданнях відбувалося краще засвоєння змісту та морального уроку казки.

У роботі з виховною метою використовувалися драматизація та рольові ігри за сюжетами казок Н. Забіли. Дитина, діючи в уявній ситуації, присвоювала риси й модель поведінки казкового персонажа, почувалася і діяла інакше, ніж зазвичай. При цьому при зображенні негативної якості програвали ту саму ситуацію, але щоб у ній була показана модель бажаної поведінки, а можливо, і кілька варіантів, запропонованих різними дітьми. Ми звертали увагу на те, щоб

діти, які мають схильність проявляти агресію, жадібність, егоїзм тощо, програвали позитивні варіанти поведінки, з метою закріпити їх. Після програвання певних ситуацій ми обговорювали їх з дітьми, ставлячи такі питання: Що ти відчував, коли тобі не допомогли (не поділилися, збрехали тощо)? А потім коли допомогли? Що ти відчував, коли обманював? А коли вчинив правильно? Чи приємно було зробити добрий вчинок? Чи це складно? Чому?

При організації різних видів образотворчої діяльності ми прагнули до того, щоб між дітьми виникала потреба у реальному співробітництві, взаємодопомозі.

Також у ході занять ми з дітьми підводили їх до формулювання правил доброти, чесності. Наприклад:

Правила доброти:

- допомагай слабким, маленьким, хворим, старим, тих, хто потрапив у біду;
- будь уважним до оточення: можливо, хтось потребує твоєї підтримки, допомоги, співчуття;
- прощай іншим помилки, які вони перепросили, що були неправі.

Правила чесності:

- 1) Сказав – зроби.
- 2) Помився – зізнайся.
- 3) Образив когось – попроси вибачення.

Повні конспекти занять, проведених з дітьми ЕГ «Левенятко», наведені в Додатку В.

Таким чином, у межах формувального етапу нами було проведено роботу, спрямовану на розвиток ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку. Заняття проводилися лише з дошкільнятами ЕГ «Левенятко».

З метою виявлення виховного потенціалу казок Н. Забіли було організовано контрольний етап дослідження, який проводився за тим самим методичний інструментарієм, що і констатувальний. Результати за трьома методиками наведено в Додатку Г.

Проаналізуємо загальні результати (рис. 2.4).

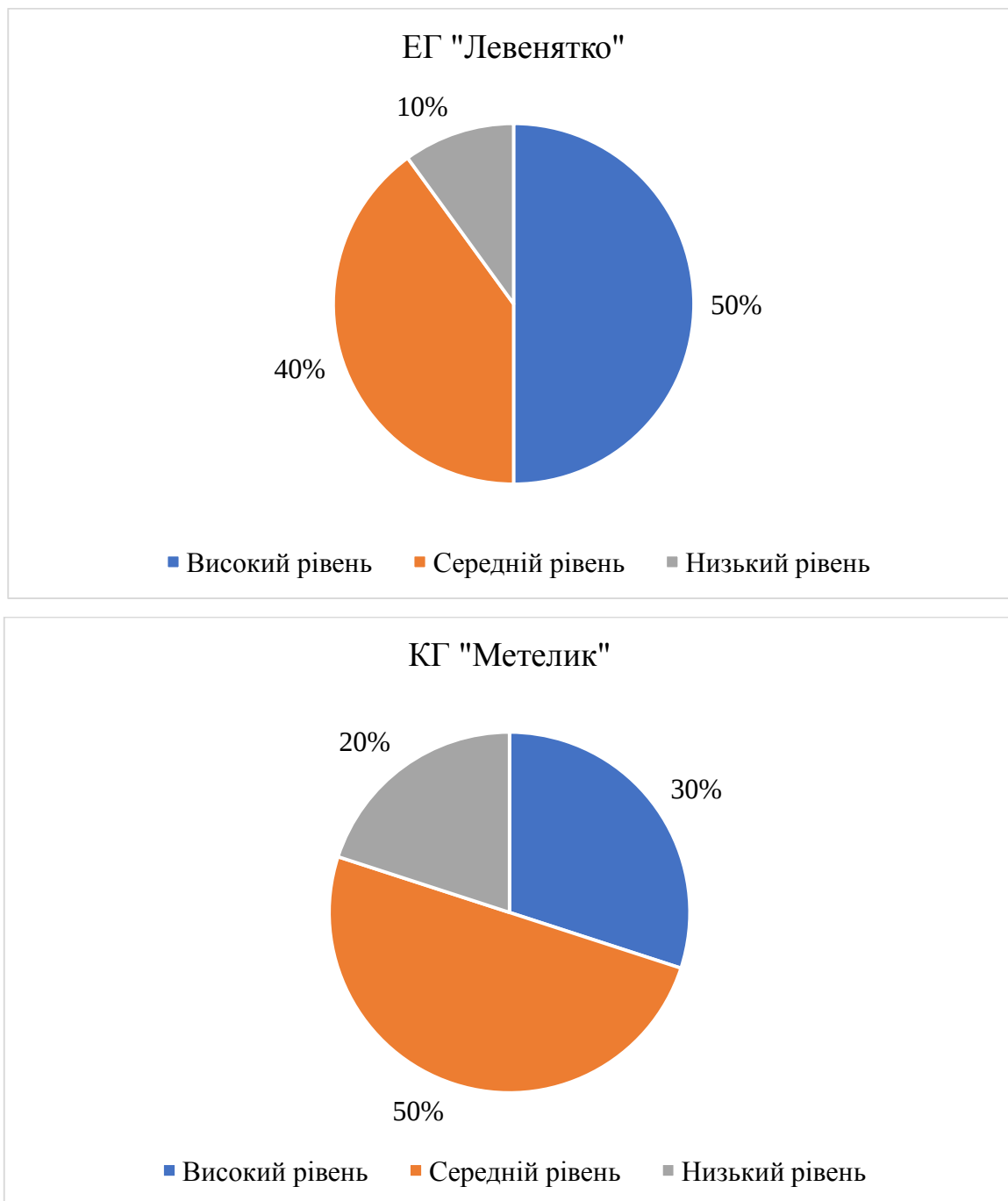

Рис. 2.4. Результати контрольного етапу дослідження

Отже, в ЕГ «Левенятко» спостерігається значне покращення показників. Високий рівень демонструють 50% дітей (проти 30% на констатувальному етапі), що свідчить про ефективність впроваджених педагогічних впливів. Середній рівень також підвищився до 40% (проти 30% на констатувальному етапі), а низький зменшився до 10% (порівняно із 40%). Це підтверджує

позитивну динаміку й успішність використання казок Н. Забіли з виховною метою.

У свою чергу, у КГ «Метелик» динаміка менш позитивна. Низький рівень залишився незмінним і становить 20%. Натомість високий рівень продемонструвало 30% дітей (на відміну від констатувального етапу, де таких дітей було 40%), що свідчить про нестійкість сформованості уявлень про ключові цінності та непослідовність їх дотримання в повсякденному житті. Відповідно, середній рівень збільшився до 50% (проти 40% на констатувальному етапі). Отже, у контрольній групі не відбулося позитивних якісних змін, що можна пояснити відсутністю цілеспрямованої роботи з використанням казок Н. Забіли у виховному процесі.

Загалом, результати свідчать про ефективність використання художньо-виховного потенціалу казок Наталі Забіли в експериментальній групі, що позитивно вплинуло на формування моральних, соціальних, екологічних та особистісних цінностей у дітей старшого дошкільного віку.

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що казки Наталі Забіли займають важливе й доцільне місце у колі читання дітей старшого дошкільного віку. Їхній зміст відповідає віковим особливостям дітей, відзначається доступною мовою, чіткою моральною спрямованістю, яскравими образами та глибоким емоційним наповненням. Казки Н. Забіли не лише розважають, а й навчають, формують морально-етичні орієнтири, розвивають емпатію, відповідальність, працелюбність, любов до природи та повагу до інших. Таким чином, її твори є цінним засобом духовного збагачення й морального виховання дошкільнят, і заслуговують на постійну присутність у практиці читання як у закладі дошкільної освіти, так і в родинному колі.

Висновки до розділу 2

У межах другого розділу було описано експериментальну методику художньо-виховного потенціалу казок Наталі Забіли та їх місце у колі читання дітей дошкільного віку. Описано основні педагогічні умови використання казок письменниці в роботі зі старшими дошкільнятами, серед яких визначено загальні та специфічні умови. Так, серед загальних наголошено на важливості здійснення відповідного кадрового, методичного та матеріального забезпечення процесу виховання старших дошкільнят засобом казки; визначення змісту, форм та методів роботи з казкою відповідно до психологічних та вікових особливостей старших дошкільнят; забезпечення наступності у вихованні дошкільнят, що організується у тісному зв'язку між ЗДО та сім'єю дитини; дотримання системності й цілеспрямованості в роботі вихователів із використанням казки як ефективного виховного засобу. Натомість специфічними педагогічними умовами є такі: опора на зростаючу здатність дітей старшого дошкільного віку до морального узагальнення; цілеспрямоване формування позитивної Я-концепції через уподібнення героям; введення казки в контекст щоденних етичних ситуацій.

Основними методами роботи з казкою визначені такі, як виразне читання з елементами бесіди, інсценізація, ілюстрування, обговорення, творча реконструкція сюжету, моделювання ситуацій, складання казки за аналогією, методів порівняння героїв тощо. Охарактеризовано словесні, ігрові, візуально-художні прийоми роботи з казкою. Наголошено, що доцільним є їх поєднання у єдиний комплекс, що сприяє глибшому розумінню змісту казок, формує моральні уявлення та ціннісні орієнтири дошкільнят, а також забезпечує емоційне занурення в художній світ казок Н. Забіли.

Як показали результати експериментального дослідження, на констатувальному етапі у ЕГ «Левенятко» високий рівень сформованості цінностей виявлено у 30% дітей, що свідчить про наявність у частини дошкільників стійких моральних орієнтирів і здатності до усвідомлення

ціннісних категорій. Середній рівень зафіксовано також у 30% дітей, а низький – у 40%. Натомість у КГ «Метелик» показник високого рівня дещо вищий – становить 40%, стільки ж дітей мають середній рівень (40%), а лише 20% – низький. Зважаючи на це, було визначено необхідність проведення системної педагогічної роботи з виховною метою. Для цього було розроблено комплекс занять з використанням казок Н. Забіли. Заняття проводилися лише з вихованцями ЕГ «Левенятко».

Результати контрольного етапу показали, що в ЕГ «Левенятко» спостерігається значне покращення показників: високий рівень демонструють 50% дітей, що свідчить про ефективність впроваджених педагогічних впливів. Середній рівень також підвищився до 40%, а низький зменшився до 10%. Натомість у КГ «Метелик» динаміка менш позитивна. Низький рівень залишився незмінним і становить 20%. Натомість високий рівень продемонструвало менше дітей – лише 30%, що свідчить про нестійкість сформованості уявлень про ключові цінності та непослідовність їх дотримання в повсякденному житті. Відповідно, середній рівень збільшився до 50%. Такі результати свідчать про ефективність використання художньо-виховного потенціалу казок Наталі Забіли в експериментальній групі, що позитивно вплинуло на формування моральних, соціальних, екологічних та особистісних цінностей у дітей старшого дошкільного віку, і доводять необхідність їх присутності в колі читання дошкільнят.

ВИСНОВКИ

Отже, теоретично охарактеризувавши та практично визначивши особливості художньо-виховного потенціалу казок Н. Забіли, які входять до кола читання дітей дошкільного віку, можемо дійти таких висновків.

1. Охарактеризовано літературні казки Н. Забіли, їхню проблематику та виховний потенціал. Зауважено, що твори для дітей письменниці хоча й ґрунтуються на традиціях української народної казки, є самостійними художніми зразками з глибоким виховним потенціалом. Спільні риси, такі як використання фольклорних мотивів, типових персонажів, повчального змісту, повторюваної структури тощо, створюють знайоме й доступне для розуміння дітей середовище. Водночас ключові відмінності літературних казок Н. Забіли надають їм особливої цінності, адже, у порівнянні з народними казками, персонажі мисткині мають індивідуальні риси, внутрішні переживання та складнішу мотивацію вчинків. Замість простого покарання за провину (як у казці про Колобка), Н. Забіла акцентує на усвідомленні героями своїх помилок і можливості зміни на краще, що робить її казки більш складними та психологічно глибокими. Зважаючи на це, ми дійшли висновку, що літературні казки письменниці є не просто переказами, а творчим осмисленням народних (фольклорних) мотивів, яке збагачує українську дитячу літературу та є потужним інструментом для художньо-виховного впливу на дошкільнят.

Аналіз казок письменниці показав, що творчість письменниці охоплює широкий спектр важливих тем. До них належать любов до природи, взаємодопомога, дружба, повага до старших, інших осіб, чужої власності, справедливість, наслідки вчинків, а також подолання таких негативних рис, як хвалькуватість, непослух, заздрість. Казки Н. Забіли формують у дітей чітке уявлення про добро і зло. Вони заохочують до працьовитості, доброти, справедливості, сміливості та кмітливості, засуджуючи лінь, байдужість, жорстокість, брехливість і заздрість. Особливе місце в казках займає тема

природи. Авторка не лише оспівує її красу, а й формує у дітей екологічну свідомість, вчить їх цінувати та оберігати навколишній світ.

2. Проаналізовано новаторство художніх образів у літературних казках Н. Забіли. Наголошено, що письменниця майстерно трансформувала українську уснопоетичну традицію, переосмислюючи народні казки у своїх творах. Вона не просто переказувала фольклорні сюжети, а наповнювала їх новим змістом, емоційністю та виховним потенціалом, роблячи їх ближчими й зрозумілішими для дітей. Н. Забіла вводить нових персонажів і змінює «традиційних» народних, як-от в казках «Рукавичка» та «Зайчикова хатка», де увага акцентується на морально-етичних виборах, формує повагу до чужої власності, а також підкреслює важливість дружби, активної життєвої позиції. Крім того, Н. Забіла наділяє своїх героїв реалістичними рисами та яскравими характерами, що допомагає дітям старшого дошкільного віку легше ідентифікувати себе з ними. Її персонажі, на відміну від умовно-символічних образів народних казок, є більш «живими» та неоднозначними, вони можуть помилятися, але здатні до внутрішнього розвитку, самоаналізу, виправлення поганої поведінки. Такий підхід сприяє розвитку емпатії та моральної чутливості в дитини, допомагає їй засвоїти важливі життєві цінності через зрозумілі, близькі до власного досвіду приклади.

3. Визначено педагогічні умови використання художньо-виховного потенціалу казок Н. Забіли в роботі з дітьми дошкільного віку. Основними серед них є такі як: здійснення відповідного кадрового, методичного та матеріального забезпечення процесу виховання старших дошкільнят засобом казки; визначення змісту, форм та методів роботи з казкою відповідно до психологічних та вікових особливостей старших дошкільнят; забезпечення наступності у вихованні дошкільнят, що організовується у тісному зв'язку між ЗДО та сім'єю дитини; системність і цілеспрямованість у роботі вихователів із використанням казки як ефективного виховного засобу та ін. Також наголошено на тому, що під час роботи з казкою доцільно дотримуватися певної структури заняття. Зокрема, потрібно налаштовуватися на роботу з казкою (ритуал «входу в казку»), в

основній частині під час безпосереднього ознайомлення з текстом і його опрацюванням використовувати різні методи та прийоми (обговорення, бесіди, інсценування, ігрові методи, образотворча діяльність тощо), на прикінцевому етапі – узагальнювати знання, переносити досвід казки у реальне життя, виконувати ритуал «виходу з казки» та ін.

4. Класифіковано методи та прийоми використання казок Н. Забіли з художньо-виховної метою. Серед методів роботи у старшій групі було виокремлено такі, як: виразне читання з елементами бесіди, інсценізація казки (драматизація), ілюстрування (образотворча діяльність) та розгляд наявних ілюстрацій, казкова терапія (обговорення через емоції), творча реконструкція сюжету, моделювання реальних ситуацій за мотивами казки та розв'язання проблемних ситуацій, складання казки за аналогією, метод порівняння героїв та ін.

У свою чергу, є низка прийомів, які деталізують наведені вище методи роботи з казкою, а саме: прочитання казки поставити дітям запитання «Що сталося спочатку? Яка подія призвела до наступної?»; обговорення конкретної ситуації з казки; обговорення таких запитань: А з тобою щось подібне траплялося? Ти прислухаєшся до порад дорослих?; вибіркове читання (яке ілюструє або «підсвічує» певну ваду, поведінку, вчинок тощо); розгляд ілюстрацій; словесні, ігрові прийоми та ін. Ці методи та прийоми роботи створюють цілісну систему, яка дозволяє дитині вийти за межі пасивного слухача і стати активним учасником навчально-виховного процесу. Вони не просто допомагають засвоїти сюжет, а занурюють дитину в художній світ твору, дають можливість емоційно пережити події та ідентифікувати себе з персонажами. Завдяки інсценізації, творчій реконструкції та моделюванню ситуацій діти вчаться розрізняти добро і зло через конкретні вчинки, ланцюг подій та ситуацій, усвідомлюючи їхні наслідки. Таким чином, морально-етичний потенціал казок Н. Забіли стає очевидним і доступним для розуміння старшого дошкільника.

5. Описано організацію, зміст та результати експериментального дослідження. Воно складалося з трьох етапів: констатувального, формувального

та контрольного, і передбачало дослідження сформованості ціннісних орієнтацій (моральних, соціальних, екологічних, особистісних) у старших дошкільнят та ефективності художньо-виховного впливу на них казок Н. Забіли. Для цього було підібрано діагностичний інструментарій, який передбачав проведення з дітьми старшого дошкільного віку методик «Закінчи історію», «Сюжетні картинки», бесіди за казкою Н. Забіли «Лисиця і рак». За загальними результатами було встановлено, що високий рівень сформованості цінностей виявлено у 30% дітей ЕГ «Левенятко» та 40% вихованців КГ «Метелик». Середній рівень зафіксовано у 30% дітей ЕГ «Левенятко» та 40% вихованців КГ «Метелик». У свою чергу, низький рівень переважав у ЕГ «Левенятко», де становив 40% опитаних. Натомість у КГ «Метелик» цей рівень виявлено у 20% дітей групи. Це підкреслило необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу на дітей старшого дошкільного віку ЕГ «Левенятко» з метою активізації виховного потенціалу, зокрема через використання казок Н. Забіли.

На формувальному етапі було розроблено й реалізовано комплекс занять з виховною метою (формування ключових цінностей) з використанням казок Н. Забіли. Опрацювання творів письменниці здійснювалося у кілька етапів: знайомство з казкою через читання, розповідь, обговорення змісту, розгляд ілюстрацій; емоційне сприйняття через переказ, настільний театр, рухливі ігри; художня діяльність (ліплення, малювання, аплікація тощо); підготовка до самостійної діяльності (розігрування сюжетів, театралізовані ігри, драматизація казок, творча гра та ін.). Акцент робився переважно на творчих та ігрових методах роботи з казкою, адже за таких умов відбувалося краще засвоєння змісту та морального уроку.

На контрольному етапі в ЕГ «Левенятко» спостерігалось значне покращення показників. Високий рівень продемонстрували 50% дітей (проти 30% на констатувальному етапі), що свідчить про ефективність впроваджених педагогічних впливів. Середній рівень також підвищився до 40% (проти 30% на констатувальному етапі), а низький зменшився до 10% (порівняно із 40%). У свою чергу, у КГ «Метелик» позитивна динаміка не прослідковувалась. Низький

рівень залишився незмінним і становив 20%. Натомість високий рівень продемонструвало 30% дітей (проти 40% на констатувальному етапі), що свідчить про нестійкість сформованості уявлень про ключові цінності та непослідовність їх дотримання в повсякденному житті. Відповідно, середній рівень збільшився до 50% (проти 40% на констатувальному етапі). Загалом показники в ЕГ свідчать про ефективність використання художньо-виховного потенціалу казок Наталі Забіли, які позитивно вплинули на формування моральних, соціальних, екологічних та особистісних цінностей у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашиток Н. Формування гуманістично-ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку на матеріалі дитячої літератури. *Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка*. 2017. Вип. 5. С. 4–11.
2. Баліка Л. Актуалізація поглядів видатних українських педагогів щодо ролі книги та читання у вихованні особистості. *Інноватика у вихованні*. 2018. Вип. 7 (2). С. 53–60.
3. Білан О. І. Веселий дзвіночок. Книга для читання в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 384 с.
4. Богданець-Білоskalенко Н., Сиротич Н. Розвиток дрібної моторики рук у молодших школярів із Синдромом Вільямса засобами літературно-музичної творчості (на основі творів Н. Забіли). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 45. С. 18-23.
5. Богданюк А., Руснак І. Виховний потенціал української дитячої літератури Канади : монографія. Вижниця : видавництво «Черемош», 2014. 300 с.
6. Ватаманюк Г. Особливості сприймання дошкільниками творів художньої літератури та умови формування їх повноцінного сприйняття. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 24(2). С. 215–221.
7. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. Теорія та практика. Київ : КНТ, 2019. 480 с.
8. Вівчарик Н. Внесок Наталі Забіли у розвиток дитячої літератури. *Дитяча література : Методичні рекомендації*. Івано-Франківськ : Територія друку, 2020. С. 28-33.
9. Віконце у світ казок / упоряд. Ю. М. Смолянко. Чернігів: ФОП Баликіна О. В., 2017. 28 с.
10. Вознюк О. В. Феномен казки у розвитку дитини: від В. О. Сухомлинського до сьогодення. *Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю : Педагогічні читання : зб. наук.-метод. праць / за заг. ред. О. В. Сухомлинської, О. Я. Савченко*. Житомир, 2017. С. 19–24.

11. Воловик А. Жанрово-стилістична диверсифікація народної й літературної казок. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 30. Т. 2. С. 92-97.

12. Гавриш Н., Піроженко Т. Поліфункціональні можливості казки в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746106/1/Стаття%20Гавриш%2C%20Піроженко_2024.pdf (дата звернення: 15.07.2025)

13. Ганаба С. Виховний потенціал українських народних казок: гендерний аспект. *Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони: стан, проблеми, перспективи* : Тези V Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2024 р.). Хмельницький, 2024. С. 151-155.

14. Гнізділова О., Лукашова Ю. Виховний потенціал сучасної дитячої літератури у процесі професійної орієнтації дошкільників. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 49. С. 15–22.

15. Гоголь Н. В. Поезія Наталі Забіли і сучасна українська література для дітей. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені П. Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2014. Т. 239. Вип. 227. С. 68-71.

16. Гончаренко А. Комплексна модель роботи з літературним твором. *Палітра педагога*. 2015. № 4. С. 10–15.

17. Гончарова В., Смолянко Ю. Використання авторських казок для дітей старшого дошкільного віку у навчально-вихованому процесі ЗДО. URL: <https://share.google/s00RNumgDIYaaTub2> (дата звернення: 17.08.2025)

18. Горбач Н., Здіховська Т. Жанр авторської казки в українській дитячій літературі: витоки та перспективи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*. 2016. № 1. С. 39-44.

19. Горбонос О. Жанр літературної казки як діалектична єдність літературних та фольклорних традицій. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2017. С. 134–141.

20. Горбонос О. Літературна казка: сучасний теоретичний аспект. *Література. Фольклор. Проблеми поетики: наукове видання присвячене*

дослідженню творчої спадщини Л. Ф. Дунаєвської. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2013. Вип. 38. С. 54–59.

21. Горлова О. Жанрові особливості авторської казки. *Східнослов'янська філологія*. 2015. Вип. 28. С. 10-17.

22. Данилюк І., Зольникова С. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5. P. 161–173.

23. Дитяча література: навчально-методичний посібник / укладач Н. Ф. Попович. Мукачево: МДУ, 2018. 138 с.

24. Дука Т. Використання авторської казки як ефективного засобу екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 85. С. 56-60.

25. Дячук А., Марчук О. Використання виховного потенціалу казок в освітньому процесі ЗДО. *Актуальні питання та перспективи інноваційного розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції* : Міжнародна науково-практична конференція (м. Рівне, 14 листопада 2024 р.). Рівне, 2024. С. 144-146.

26. Зубенко О. Співвідношення літературної та фольклорної казки. *Філологічні науки*. 2012. № 12. С. 78-83.

27. Казанжи О. В. Народна казка як особливий жанр фольклору та її вплив на виховання й розвиток майбутньої особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 356-359.

28. Казьмірчук Н. С., Бондарчук Т. О. Педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2. С. 132–135.

29. Карнаухова А. Українська казка в освітньому процесі закладу дошкільної освіти: сучасні форми освітньої взаємодії. Київ : Інтерсервіс. 2025. 128 с.

30. Карпенко О. Методика роботи з дитячою книжкою та виразне читання : методичні матеріали. Дрогобич : Посвіт, 2023. 88 с.

31. Качак Т., Круль Л. Дитяча література : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2014. 236 с.

32. Качак Т. Б. Новочасні реалії літературної казки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. № 61. С. 152-155.
33. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва. Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
34. Квасневська Є., Коваль О. Як «звичайну» казку перетворити на психотерапевтичний метод. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/a1329b4d-5c6d-4f56-8a43-34f41583701e/content> (дата звернення: 20.07.2025)
35. Кизилова В. Українська література для дітей та юнацтва : новітній дискурс : навчально-методичний посібник. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
36. Кизилова В. Українська новітня авторська казка: проблемно-тематичний вимір. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. Вип. 61. С. 156-159.
37. Кизилова В. Урбаністичні візії новітньої української авторської казки для дітей. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2017. № 9. С. 111-116.
38. Ковалів Ю. І. Наталя Забіла. Василь Чечвянський. Марко Вороний. *Слово і час*. 2019. № 3. С. 82-91.
39. Козир М., Мелашенко А. Педагогічні умови використання казок В. О. Сухомлинського як засобу формування морально-етичних понять у старших дошкільників. *Інноватика у вихованні*. 2020. Вип. 1 (12). С. 146–160.
40. Литвинюк К. Народна казка як засіб розумового виховання дітей старшого дошкільного віку. *Матеріали VI Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції «Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації»*. Луцьк, 2023. С. 78-81.
41. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.

42. Лозова О. Компаративний психологічний аналіз авторської та психотерапевтичної казки. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. Сухомлинського*. 2018. № 1. С. 87-92.

43. Максимова В. Казка як метод гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2014. Вип. 32. С. 84-90.

44. Марченко Н. Аксіологічний аспект розгляду «казка» як фольклорного й авторського твору в процесі формування світогляду індивідуума. *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 40. С. 32-41.

45. Машовець М. Дитяча книжка в процесі виховання сучасної дитини дошкільного віку. *Вісник психології і педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2012. Вип. 9. С. 46–53.

46. Монке О. С., Таркуцяк О. І. Використання методичного потенціалу народних і авторських казок як засобу морально-духовного виховання дошкільників. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 39. С. 265-269.

47. Монке О. Світова література для дітей дошкільного віку: морально-ціннісні імперативи: навчальний посібник. Одеса: Чорномор'я, 2018. 214 с.

48. Монке О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників засобами художньої літератури : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Київ, 2020. 537 с.

49. Овдійчук Л., Примич Г. Сучасна авторська казка як жанр у контексті шкільної літературної освіти. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2019. Вип. 2. С. 129-137.

50. Павленко Ю. Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського. *Науково-педагогічні студії*. 2020. Вип. 4. С. 45–53.

51. Плетньова О. Ю. Порівняльний аналіз фольклорної казки «Колобок» та її літературного переспіву «Плискачик» Наталі Забіли. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2009. Вип. XX. С. 316-325.

52. Плетньова О. Ю. Українська літературна критика про казки Наталі Забіли. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. 2009. Вип. 2. С. 56-68.

53. Рудницька-Юрійчук І. Р. Народна та авторська казка як засіб морально-етичного виховання дітей дошкільного віку. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 8. С. 229-240.

54. Рябошапка О. В. Вплив книги на формування особистості дитини: історичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 3. С. 20–24.

55. Саган Т. Роль українських народних казок і легенд у вихованні дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна освіта : від традицій до інновацій* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (08-09 листопада 2018 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. С. 155-158.

56. Садовніков О., Скаковська Д. Особливості покоління Альфа в Україні. *Матеріали конференції «Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche»*. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/380580797_OSOBLIVOSTI_POKOLINN_A_ALFA_V_UKRAINI (дата звернення: 14.07.2025)

57. Сподарець В. Авторська казка на фольклорний мотив («Казка про калинову сопілку» О. Забужко). *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили*. 2016. Вип. 264. С. 107-111.

58. Стефанчук К. Українська народна казка як ефективний засіб навчання і виховання молодших школярів. *Наука. Освіта. Молодь*. 2022. № 15. С. 157-159.

59. Стрельбіцька О. О. Українська народна казка в початковій школі: до проблеми вивчення. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 2. С. 170-173.

60. Сурмило О. А. Вивчення педагогічних умов використання казки як засобу морального виховання старших дошкільників. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. 2014. № 5. С. 120-124.

61. Темнікова І., Темніков В. Казкотерапія у вихованні дітей дошкільного віку. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика*. 2018. Вип. 2. С. 35-44.

62. Федіна Ю. Освітньо-виховний потенціал ілюстрації дитячої книги. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 35. С. 119–124.

63. Харченко Н., Туркулець О. Казка як метод впливу на емоційну сферу дошкільників. *Психологічний журнал*. 2021. Вип. 6. С. 68-73.

64. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11-15.

65. Шапошник О. Текст-типологічні особливості народної та літературної казки: порівняльний та перекладознавчий аспекти. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/341110502_Tekst-tipologichni_osoblivosti_narodnoi_ta_literaturnoi_kazki_porivnalnij_ta_perekladozna_vscij_aspekti (дата звернення: 24.04.2025)

66. Шупик Т. Казка як засіб творчого розвитку старших дошкільників. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 9. С. 134-145.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Забіла Н. Біла шубка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=27280> (дата звернення: 24.04.2025)

2. Забіла Н. Зайчикова хатка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14782> (дата звернення: 24.04.2025)

3. Забіли Н. Лисиця і рак. URL: <https://derevo-kazok.org/lisicja-ta-rak-n-zabila.html> (дата звернення: 24.04.2025)

4. Забіла Н. Про білочку та зайчика, веселих пустунів. URL: <https://tales.org.ua/pro-bilochku-ta-zajchyka-veselykh-pustuniv/> (дата звернення: 24.04.2025)

5. Забіла Н. Про малят і про звірят: Збірка улюблених творів для дітей. Харків : ВД «Школа», 2008. 80 с.

6. Забіла Н. Рукавичка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5471> (дата звернення: 24.04.2025)

7. Забіли Н. Сорока-білобока. URL: <https://derevo-kazok.org/soroka-biloboka-natalia-zabila.html> (дата звернення: 24.04.2025)

8. Забіла Н. Чарівна хустинка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=25207> (дата звернення: 24.04.2025)

ДОДАТКИ

Додаток А

Методичний інструментарій

Методика «Закінчи історію»

Дослідження проводиться індивідуально.

Інструкція дитині: «Я розповім тобі історії, а ти їх продовжи».

Після цього дитині зачитують у довільному порядку 4 історії:

1 історія. У дівчинки із коробки на підлогу розсипалися іграшки. Поруч був хлопчик. Він підійшов до дівчинки і сказав... Як ти гадаєш, що сказав хлопчик і чому? Як вчинив хлопчик і чому?

2 історія. Тані на день народження батьки подарували гарну ляльку. Таня почала з нею грати. До неї підійшла молодша сестра Ганнуса і сказала: «Я теж хочу грати з цією лялькою». Тоді Таня відповіла... Як ти гадаєш, що відповіла Таня і чому? Як вчинила Таня та чому?

3 історія. Діти будували вежі із кубиків. Тимофій не захотів грати, він стояв поруч і дивився, як грають інші діти. До дітей підійшла вихователька і сказала: «Ми зараз обідатимемо, складіть кубики в коробку. Попросіть Тимофія допомогти вам». Тоді Тимофій відповів... Як ти думаєш, що Тимофій відповів і чому? Як вчинив Тимофій та чому?

4 історія. Сашко та Тарасик грали разом і зламали дорогу, гарну іграшку. Прийшов тато і запитав: Хто зламав іграшку? Тоді Тарасик відповів... Як ти думаєш, що відповів Тарасик та чому? Як вчинив Сашко і чому?

Обробка результатів здійснювалася на основі бальної оцінки:

1 бал – дитина не може оцінити вчинки дітей;

2 бали – дитина оцінює поведінку дітей як позитивну чи негативну (правильну чи неправильну, хорошу чи погану), але оцінку не мотивує і моральну норму не формулює;

3 бали – дитина називає моральну норму, правильно оцінює поведінку дітей, але з мотивує свою оцінку;

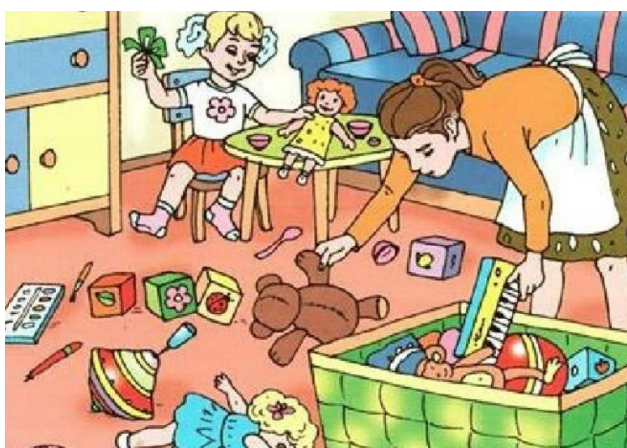
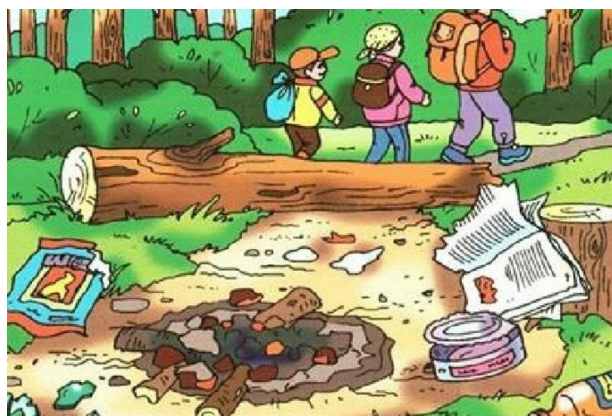
4 бали – дитина називає моральну норму, правильно оцінює поведінку дітей та мотивує свою оцінку.

Методика «Сюжетні картинки»

Дослідження проводиться індивідуально.

Інструкція дитині: «Розклади картинки так, щоб з одного боку лежали ті, на яких намальовані добрі вчинки, з іншого – погані. Розкажи і поясни, куди ти покладеш кожную картинку та чому».

Ілюстративний матеріал:

Обробка результатів здійснювалася на основі бальної оцінки:

1 бал – дитина неправильно розкладає картинки (в одному стосі картинки із зображенням як позитивних вчинків, так і негативних), емоційні реакції неадекватні чи відсутні;

2 бали – дитина правильно розкладає картинки, але не може обґрунтувати свої дії; емоційні реакції неадекватні;

3 бали – правильно розкладаючи картинки, дитина доводить свої дії; емоційні реакції адекватні, але виражені слабо;

4 бали – дитина доводить свій вибір (називає моральну норму, ключові цінності); емоційні реакції адекватні, яскраві, виявляються у міміці, активної жестикуляції тощо.

Бесіда за казкою Н. Забіли «Лисичка і рак»

Дослідження проводиться індивідуально.

Спершу дитині зачитувалась казка, а потім за її змістом проводилася бесіда.

Питання для обговорення:

Яка була Лисичка, а яким був рак?

Як можна описати поведінку Лисички, чи була вона правильною?

Як інші звірі себе почували, коли Лисичка говорила їм образливі слова?

Чи траплялося з тобою щось подібне? Як ти себе почував(-ла)?

Чи правильно вчинив рак? Як ти можеш його описати?

Обробка результатів здійснювалася на основі бальної оцінки:

1 бал – дитина не виявляє розуміння змісту казки, не може дати характеристику персонажам, не оцінює їхні вчинки або відповідає випадково, без емоційного відгуку; власного досвіду не залучає.

2 бали – дитина частково розуміє сюжет, дає елементарну характеристику персонажів, відповіді поверхові, без чіткого морального оцінювання; намагається пригадати схожий досвід, але не може його виразити.

3 бали – дитина демонструє достатнє розуміння казки, вміє оцінити поведінку персонажів, називає емоції інших звірів, частково переносить ситуацію на власний досвід і робить моральні висновки, хоча ще потребує підказок дорослого.

4 бали – дитина глибоко розуміє зміст твору, дає повні характеристики Лисички й Рака, аргументовано оцінює їхню поведінку, виявляє співпереживання, легко проводить паралелі з власним досвідом і самостійно формулює висновки морального характеру.

За результатами трьох методик підраховується загальна кількість балів, яка відповідає таким рівням:

Високий – 10-12. У дитини сформовані уявлення про ключові цінності, вона виявляє їх у поведінці, у повсякденному житті: проявляє чесність, допомагає іншим без нагадування, виявляє любов до природи, дотримується правил поведінки тощо. Така дитина може правильно та справедливо оцінювати вчинки інших (персонажів казок, вигаданих героїв) з моральної точки зору, надає перевагу добрим, справедливим героям, прагне їх наслідувати.

Середній – 7-9. Дитина розуміє основні моральні й соціальні цінності, але виявляє їх у повсякденному житті непослідовно. У поведінці може спостерігатися коливання: іноді проявляє відповідальність, іноді – пасивність або байдужість. Моральна оцінка вчинків інших може бути неповною або однобічною.

Низький – 3-6. У дитини слабо сформовані уявлення про ключові цінності, вона рідко проявляє їх у поведінці. Вона байдужа до потреб інших, не виявляє інтересу до книжок і природи, ігнорує правила співіснування. Під час обговорення ситуацій та вчинків інших не може аргументувати, чому той чи інший вчинок є позитивним або поганим.

Результати дослідження (констатувальний етап)

ЕГ «Левенятко»

Дитина	«Закінчи історію»	«Сюжетні картинки»	Бесіда за казкою	Загальні результати	
Олексій П.	2	2	2	6	низький
Ганна О.	3	4	2	9	середній
Тимофій К.	1	2	3	6	низький
Вікторія П.	3	4	4	11	високий
Соломія В.	4	3	3	10	високий
Теона Л.	2	3	2	7	середній
Катерина В.	2	2	3	7	середній
Мирон М.	1	3	2	6	низький
Тарас Д.	2	4	4	10	високий
Варвара Д.	1	2	2	5	низький

КГ «Метелик»

Дитина	«Закінчи історію»	«Сюжетні картинки»	Бесіда за казкою	Загальні результати	
Емілія О.	4	4	3	11	високий
Ілай Н.	1	2	2	5	низький
Святослав К.	2	3	3	8	середній
Лілія П.	3	3	3	9	середній
Михайло О.	2	3	2	7	середній
Оксана П.	2	4	4	10	високий
Аврелія П.	1	2	2	5	низький
Микита Б.	3	3	2	8	середній
Андрій А.	4	3	3	10	високий
Єлизавета Р.	3	4	3	10	високий

Конспекти занять для дітей старшого дошкільного віку із використанням казок Н. Забіли

Заняття № 1. «Добро перемагає зло (за казкою Н. Забіли «Зайчикова хатка»).

Мета:

- Ознайомити дітей із змістом казки Н. Забіли «Зайчикова хатка»;
- Вчити оцінювати вчинки героїв;
- Розвивати мовлення, пам'ять, увагу, інтонаційне мовлення;
- Виховувати ключові цінності, почуття справедливості, чуйності, дружби, взаємодопомоги.

Обладнання: ілюстрації до казки, цеглинки LEGO, маски/атрибути для персонажів (зайчик, лисичка, півник, вовк, ведмідь, собака), музичний супровід, хатка з тканини або картону.

Хід заняття

1. Організаційний момент

– *Вітання дітей.*

Поглянемо один на одного та посміхнемося. Щоб у нас був гарний настрій на цілий день.

Ми у ліс ходили,
Гуляти по сніжку
Там зайчика зустріли,
Сидів він на пеньку
І щоб не заблукати,
Гукали всі «Ау ау ау»...

– *Невелика мовленнєва розминка (віршик про зайчика).*

*У картатому жупані
Сидить заєць на дивані.
Зачинив свою хатинку
І гризе смачну морквинку*

2. Вступна бесіда

– *Бесіда про житло тварин, дружбу та допомогу:*

«А чи допомагаєте ви своїм друзям? А якщо хтось потрапив у біду, що треба зробити?»

– *Підготовка до читання казки*

Вправа «Передбачення»

Хто буде головними героями казки, ми з вами дізнаємось, коли розгадаємо загадки:

Я – вухастий ваш дружок,
В мене сірий кожушок,
Куций хвостик, довгі вуса,
Я усіх-усіх боюся. (Зайчик)

Я руда, низького зросту,
Хитра я і довгохвоста.
На курей я вельми ласа,
В них таке смачненьке м'ясо.
Вовку-брату я сестриця,
А зовуть мене (лисиця)

Сьогодні ми з вами послухаємо казку «Зайчикова хатка», в якій головними героями будуть Зайчик і Лисичка.

3. Читання казки (із показом ілюстрацій)

– Читання казки Н. Забіли «Зайчикова хатка» з емоційною виразністю.

Швидкі запитання під час читання:

- 1) Чи вдасться Ведмедикові вигнати Лисичку?
- 2) Чи спрадилися ваші прогнози?
- 3) Чи зможе Півник прогнати Лисичку?

– Обговорення змісту (хто головні герої, хто добрий, хто злий, чому лисичка вигнала зайчика, хто допоміг, а хто – ні).

4. Дидактична гра «Хто що сказав?»

– Діти за інтонацією відгадують, який персонаж казки міг це сказати (вихователь читає репліки з казки, змінюючи інтонацію).

5. Робота з цеглинками LEGO

У якій послідовності Зайчик зустрічався із тваринами

Кому із героїв казки належав цей предмет?

Фізкультхвилинка

Рано вранці заєць встав і за вухом почесав,
Умився, причесався й на зарядку зібрався.
Щоб лапки розім'яти, треба вгору їх підняти,
А потім опустити і ще раз повторити.

Лапки на пояс поставив наш зайчик,
 Виконує нахили наш побігайчик.
 Щоб морквинку із грядки зірвати,
 Треба низько присісти й швиденько встати.
 Бадьоро стрибати теж він уміє,
 І від цього ще дужче радіє.
 – Відпочили, добре, а скажіть: наш Заєць добрий чи злий?

6. Порівняльна характеристика героїв казки

Заєць – добрий, довірливий.
 Лисиця – хитра, груба, підступна, зла.
 Ведмідь – боязкий, великий.
 Собака – слабка, ляклива.
 Півник – хоробрий, сильний, настирний.

Дидактична гра «Навпаки»

Заєць біленький, а лисичка ... (руда)
 Заєць маленький, а ведмідь ... (великий)
 У зайчика вуха довгі, а в собаки ... (короткі)
 Заєць швидкий, а ведмідь ... (повільний)
 Заєць травоядний, а лисичка ... (хижа)
 Заєць лякливий, а півник ... (сміливий)

7. Інсценізація казки (рольова гра)

Діти обирають ролі й розігрують казку, використовуючи маски або прості костюми. Залучаються 5-6 дітей, інші – глядачі (можна потім помінятися місцями). Вихователь допомагає з репліками.

8. Підсумок

Яка частина казки найбільше сподобалась?
 Чому Лисичка вчинила недобре?
 Як ви думаєте, чому Півник зміг допомогти Зайчикові?

9. Заключний момент

Вихователь дякує дітям за активність.

Заняття № 2. «Сміливим усміхається цей світ» (за казкою Н. Забіли «Зайчикова хатка»)

Мета:

- Поглибити розуміння дітей змісту казки Н. Забіли «Зайчикова хатка»;
- Вчити оцінювати вчинки героїв;
- Розвивати мовлення, пам'ять, увагу, інтонаційне мовлення;
- Виховувати ключові цінності, почуття справедливості, чуйності, дружби, взаємодопомоги.

Обладнання: ілюстрації до казки, деталі для аплікації, набір емоджі.

Хід заняття

1. Організаційний момент.

– *Вітання дітей.*

Поглянемо один на одного та посміхнемося. Щоб у нас був гарний настрій на цілий день.

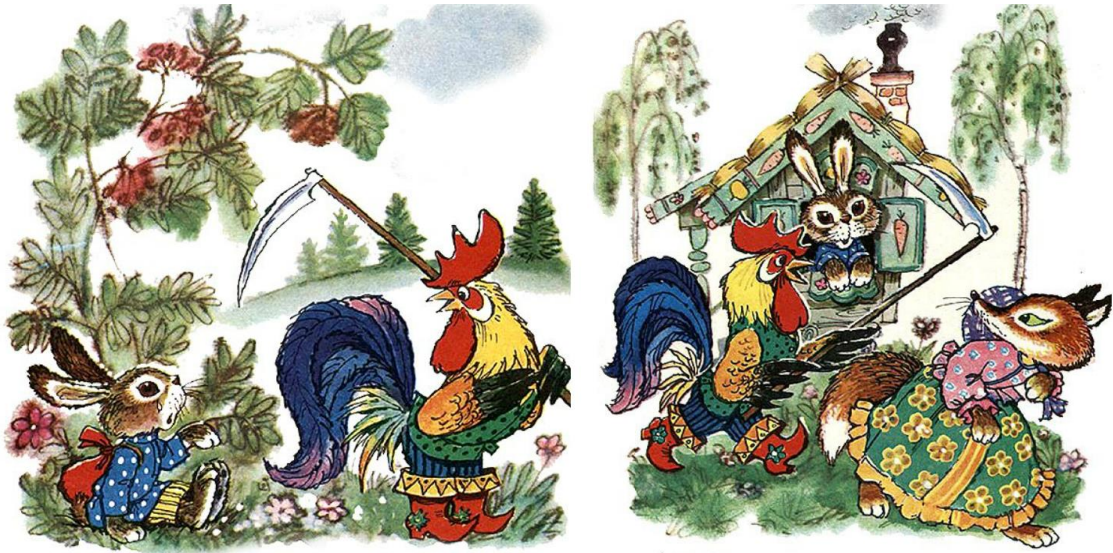
Станем дружно всі у коло.
 Тихо ходимо навколо.
 Вгору тягнемось усі,
 Мов трава в дрібній росі.
 Потім легко всі присіли,
 Наче ноги заболіли.
 Потім встали, руки в боку
 І зробили два підскоки.

2. Актуалізація знань

Вправа «Розклади ілюстрації за сюжетом»

Подивіться на ці малюнки. На них зображені ключові епізоди казки «Зайчикова хатка». Чи пам'ятаєте, як до Зайчика прийшла Лисичка? Що вона зробила? Хто перший вирішив допомогти Зайчику? Давайте разом розглянемо зображення, пригадаємо казку і розкладемо картинки у правильній послідовності.

Вправа «Ланцюжковий переказ»

Тепер як усі малюнки на своїх місцях, давайте перекажемо казку.
(Вихователь пропонує кожному «озвучити» одну картинку).

3. Робота з персонажами казки

Розгляд ілюстрації

Що ти бачиш на малюнку?

Хто зображений на передньому плані?

А що відбувається на задньому?

Який настрій у кожного героя? Чому ти так думаєш?

Що робить півник? Як ти думаєш, він веселий, хоробрий чи сердитий?

Чому лисичка тікає до лісу? Як ти думаєш, що вона відчуває?

Що трапилося до цього моменту?

А що буде далі?

Чому зайчик сидить на пеньку, а не в хатці?

Чи так ти уявляв(-ла) півника, коли слухав(-ла) казку?

Розкажи про кожного героя: який він? добрий, хоробрий, хитрий?

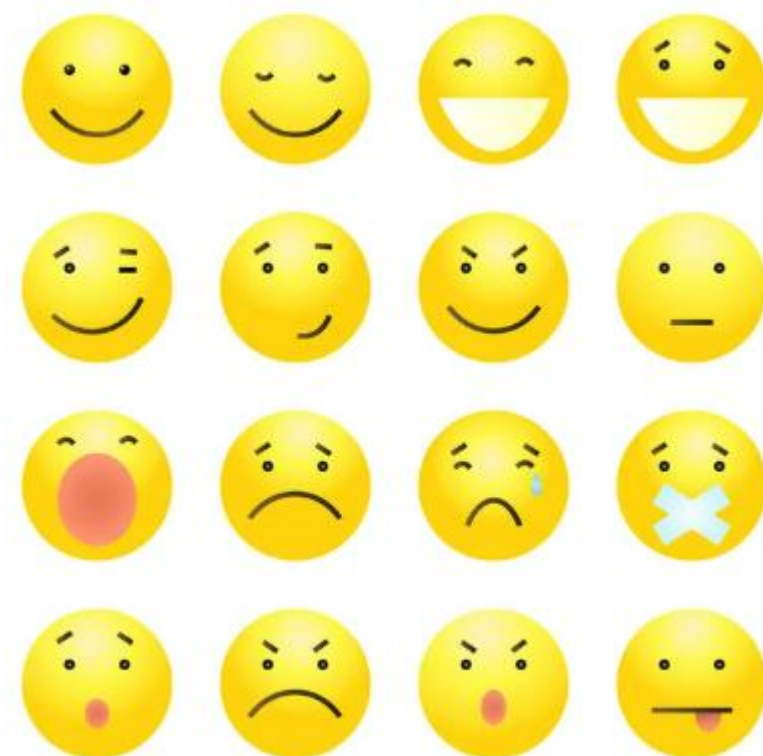
4. Аплікація

Діти роблять аплікацію Лисички.

Вираз очей, брови, носик кожна дитина малює самостійно. Визначаємо, яка Лисичка: зла, весела, радісна, налякана.

5. Дидактична гра «Хто що відчуває?»

Вихователь показує зображення одного з персонажів казки в певний момент сюжету (наприклад, коли Зайчик у сльозах просить допомоги, або коли Півник проганяє Лисичку) – дитина повинна вибрати емоджі, яке відповідає емоційному стану цього персонажа в той момент, і пояснити свій вибір.

6. Рухлива гра «Роби як звірі»

Під музику діти намагаються рухами відтворити, як поводити себе звірі у казці:

Зайчик – швидко стрибає, присідає, бо наляканий;

Ведмідь – іде повільно, важко перебираючи ногами;

Вовк – біжить швидко, крадеться навшпиньках;

Собака – тупотить, біжить, високо піднімаючи ноги;

Півник – підстрибує, махає крилами і т.д.

7. Заключний момент

Ви сьогодні були дуже активними, молодці! Я пишаюся вашими відповідями, вашими роботами та ідеями.

Заняття № 3. «До роботи ми охочі!» (за казкою Н. Забіли «Сорока-білобока»)

Мета:

- ознайомити дітей з віршованою казкою Н. Забіли «Сорока-білобока», розвивати уважність і зв'язне мовлення;
- виховувати шанобливе ставлення до праці;
- формувати ключові цінності, навички моральної оцінки поведінки персонажів.

Обладнання: картки із зображенням пташок і їх тіней, шматочки тканини для ляльки-мотанки.

Хід заняття

1. Організаційний момент

Привітання, налаштування на заняття.

Доброго ранку, сонечко!

Доброго ранку, земля!

Доброго ранку, хмаринки!

Доброго ранку, вода!

Доброго ранку, дерева!

Доброго ранку, пташки!

Доброго ранку, тобі!

Доброго ранку, мені!

Мовлення за зарядка

Хитру сороку спіймати морока, а на сорок сорок сорок морок.

2. Слухання та читання казки

Читаємо віршовий твір. Підкреслюємо ритм і повтори.

3. Обговорення змісту

Запитання:

Скільки малят у сороки? Хто що робив? (відповіді зі змісту).

Хто був ледащим? Що сказала сорока? Як відреагував п'ятий братик?

Пальчикова гімнастика

Сорока-білобока

На припічку сиділа.

Діткам кашу варила.

- Цьому дам, цьому дам,

Цьому дам, і цьому дам,

А цьому не дам!

Бо цей буцман

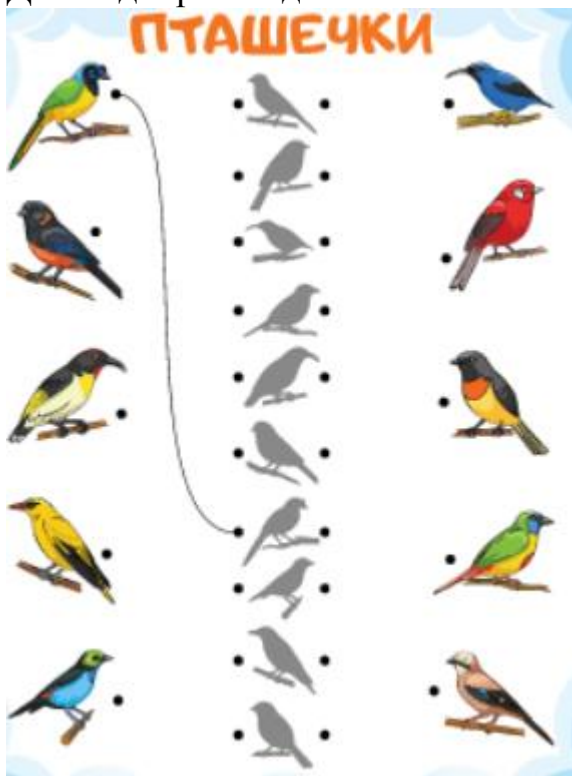
Дров пе носив,

Піч не топив,

Каші не варив,
Справжній ледар.

4. Дидактична гра «Знайди тінь пташки»

Діти підбирають до кожної пташки її тінь.

5. Мовленнєва діяльність

Гра «Закінчи рядок»

— Щоб город перекопати, треба взяти нам ... (Лопату)

— Щоб забить в стіні гвіздок, треба мати... (Молоток)

— Щоби дрова нарубати, треба нам... (Сокиру) мати.

Діти відповідають:

Що ви відчуваєте, коли працюєте, допомагаєте батькам по дому?

Чому важливо допомагати близьким, друзям?

Пропонуємо скласти коротеньке речення: «Я допомагаю вдома, коли...»

6. Творча діяльність

Виготовлення сороки-мотанки

Сорока-мотанка – оберіг на багатство, прибуток. Вірять, що вона допомагає бути в курсі цікавих новин, бо «сорока новину на хвості приносить». Ця лялька сприяє сімейному добробуту. Цю ляльку роблять зі шматочків різних тканин. Я вам пропоную створити власну ляльку-мотанку сороку.

7. Підсумок

Кола-висновок: Яка мораль казки «Сорока-білобока»?

Домашнє завдання: допомогти вдома – накрити на стіл, прибрати і розповісти згодом, як це було.

Заняття № 4. «Хто вихвалявся – без друзів залишився» (за казкою Н. Забіли «Біла шубка»)

Мета:

- Ознайомити дітей із сюжетом казки, формувати зв'язне мовлення (слухання — переказ);
- Виховувати дбайливе ставлення до тварин та природи;
- Розвивати уважність, емпатію, комунікативні навички, співпрацю.

Обладнання: картки із зображенням природних об'єктів, фішки; картинка із зайчиками; силуети зайчиків, клей, манка.

Хід заняття

1. Організаційний момент

Привітання

Я усіх дітей гукаю,

Та до себе закликаю!

Будемо ми разом грати,

Заняття час вже починати.

Діти, вам знайоме слово «природа»? А що воно означає?

- На які дві частини ми можемо поділити природу? (жива і нежива природа)

- Що належить до живої природи? Що ми відносимо до неживої?

Дидактична гра «Живе – неживе»

Діти отримують картки із зображеннями різних природних об'єктів, визначають фішками жива чи нежива природа.

2. Прослуховування казки «Біла шубка»

Обговорення:

Який був Зайчик-Вихваляйчик? Чому його так називали?

Чому інші звірята перестали з ним дружити?

Якою була шубка в зайчика спочатку? А потім?

Чому він був незадоволений сірою шубкою?

Що трапилося, коли все навколо стало білим від снігу?

Коли сніг розтанув, чому зайчика стало добре видно?

Що зрозумів зайчик після всіх пригод?

Як змінилося його ставлення до інших звірів?

3. Гра «Врятуй зайців»

Вправа на увагу. Діти повинні знайти і порахувати всіх зайців, що сховались на картинці.

4. Бесіда «Заздрість – це хороше чи погане почуття»

Діти, сьогодні ми поговоримо про одне цікаве почуття. Уявіть, що хтось має гарну іграшку, а вам теж дуже хочеться таку. І замість того, щоб порадіти за друга – вам стає сумно або хочеться відібрати. Це називається заздрість.

Скажіть, будь ласка, як ви думаєте: це добре чи погано – заздрити? (Відповіді дітей.)

Заздрість – це неприємне почуття. Вона може зіпсувати настрій і нам, і іншим. Коли ми заздримо, ми забуваємо про свої гарні речі, свої іграшки, друзів, що нас люблять. А якщо замість заздрості ми порадіємо за друга – нам самим буде легше і приємніше. Бо добро йде від серця до серця. Правда ж?

То ж давайте пам'ятати: краще радіти разом, ніж заздрити, бо радість – це щастя, а заздрість – це сум.

Складання правил

Не заздри, а радій успіхам інших.

Ділись своїми іграшками і речами з друзями, адже грати разом – веселіше. Допмагай друзям і підтримуй їх, тоді й тобі буде радісно!

Пальчикова вправа

Наші пальчики маленькі,

Наші пальчики гарненькі

Можемо із пальчиків

Ми зробити зайчиків

Зайчик вушками пряде

По сніжку гуляти йде.

5. Творча майстерня «Шубка для зайчика»

Ось наші пальчики готові до роботи. Нумо часу не гаємо, до роботи приступаємо.

Вихователь: беремо силуети наших зайчиків та кладемо їх на клейонку. Намазуємо сіреньку шубку по всій поверхні клеєм та притрушуємо манкою.

(Самостійна робота дітей.)

6. Підмусок

Виставка дитячих робіт.

- Діти, погляньте, які у нас чудові зайчики у білих шубках! Ви молодці, добре справились із завданням. Тепер наші зайчики взимку будуть не помітні ні хитрій лисиці, ані злому вовкові.

Заняття № 5. «На гостини у Рукавичку» (за змістом казки Н. Забіли «Рукавичка»)

Мета:

- ознайомити дітей з віршованою казкою Н. Забіли «Рукавичка», розвивати уважність і зв'язне мовлення;
- виховувати дружелюбність, взаємодопомогу, почуття справедливості;
- формувати ключові цінності, навички моральної оцінки поведінки персонажів.

Обладнання: ілюстрації до казки;

Хід заняття

1. Організаційний момент

Привітання

Всі мерщій збирайтесь, діти,
Домовляймося не шуміти,
Не дрімати і не спати,
А активно працювати!

Ігрова ситуація

Вихователь демонструє велику рукавицю та запитує в дітей, чи не знають вони, хто її загубив.

Загубилась рукавичка,
Рукавичка-невеличка.
Звірі в неї поховались,
Бо морозу налякались.
Так вже тісно їм усім —
Ось-ось-ось порветься дім.

2. Прослуховування казки Н. Забіли «Рукавичка»

Обговорення:

- Хто загубив рукавичку?
- Хто першим знайшов рукавичку?
- А хто ще приходив до рукавички?
- Давайте пригадаємо, що запитували звірята в рукавички.
- Чому ведмідь захотів зруйнувати рукавичку?
- Хто допоміг звірятам?
- Чому звірята вирішили повернути дівчинці рукавичку?

3. Порівняння персонажів казки

Обговорення якостей основних персонажів казки за описом:

Мишка-гострозубка

Зайчик – куций хвіст

Білка – тепла шубка

Лисиця – вигадлива й метка

Кабан – ікластий
 Фізкультхвилинка
 Звірі в лісі проживають
 І роботу також мають.
 Тож виходять на полянку
 І зарядку роблять зранку.
 Лапки вгору, лапки вниз,
 Землі-матінці вклонись.
 Сонцю руки простягни,
 До проміння поверни.
 А тепер прогнімо спину
 І завмремо на хвилину.
 Розігнулись, пострибали,
 Потім трішки політали
 Й за столи всі посідали.

4. Дидактична гра «Розклади по порядку»

Діти мають розкласти по порядку, хто зі звірів приходив до рукавички.

5. Переказ казки за ілюстраціями

Вихователь пропонує дітям самостійно розповісти казку за ілюстраціями до казки «Рукавичка».

6. Дидактична гра «Добре – погано»

Вихователь називає ситуації, а діти піднімають зелені (добре) чи червоні (погано) прапорці.

Дівчинка загубила рукавичку.
 Звірі знайшли собі житло.
 Звірі не сварилися, усіх приймали і жили в злагоді.
 Ведмідь розлютився.
 Собачка знайшла рукавичку.
 Звірі повернули рукавичку дівчинці.

Складання правил:

«В нас нема такої звички забираць собі чуже!»

Жити в дружбі.

Допомагати одне одному.

Не сваритися, а миритися.

Берегти свої речі.

Не брати чуже.

7. Підсумок

Ви сьогодні були дуже активними, молодці! Я пишаюся вашими відповідями, вашими ідеями!

Результати дослідження (контрольний етап)

ЕГ «Левенятко»

Дитина	«Закінчи історію»	«Сюжетні картинки»	Бесіда за казкою	Загальні результати	
Олексій П.	3	3	2	8	середній
Ганна О.	4	4	3	11	високий
Тимофій К.	2	3	3	8	середній
Вікторія П.	3	4	4	11	високий
Соломія В.	4	3	3	10	високий
Теона Л.	3	4	3	10	високий
Катерина В.	3	3	3	9	середній
Мирон М.	2	3	2	7	середній
Тарас Д.	2	4	4	10	високий
Варвара Д.	2	2	2	6	низький

КГ «Метелик»

Дитина	«Закінчи історію»	«Сюжетні картинки»	Бесіда за казкою	Загальні результати	
Емілія О.	4	4	3	11	високий
Ілай Н.	2	2	2	6	низький
Святослав К.	2	4	3	9	середній
Лілія П.	3	3	3	9	середній
Михайло О.	2	3	3	8	середній
Оксана П.	3	4	4	11	високий
Аврелія П.	1	2	2	5	низький
Микита Б.	2	3	3	8	середній
Андрій А.	3	3	3	9	середній
Єлизавета Р.	3	4	3	10	високий